

pinquent: ita re infecta in oppidū reuerterunt. Bis magno cum detrimento repulsi galli: qd agant cōsulūt locorū peritos adhibent: ex his superiorum castrorum situs munitiōesq; cognoscūt. Erat a septētrioib; collis quem quia propter magnitudinē circuitus opere circūplecti nō potuerūt: nostri necessario pene iniquo loco & leniter decliui castra fecerunt: hęc .C. Antistius Reginus & .L. Canini⁹ Regulus legati cum duabus legionibus obtinebant: cognitis per exploratores legionibus: duces hostiū sexaginta milia ex omni nostro deligunt ea; ciuitatū: quæ maximā uirtutis opimionem habebāt qd quoquo pacto agi placiat o. culte inter se cōstituiūt: adeundi tēpus diffiniunt cum meridies esse uideatur: his copiis Vercasiuellaunū aruernū unum ex quatuor ducibus ppinquū Vercingetorigis præficiunt. Ille ex castris prima uigilia egressus prope cōfecto sub lucem itinere: post montem se occultauit: militesq; ex nocturno labore sese reficere iussit: cū iam meridies appropinquare uideretur ad ea castra quæ supra demonstrauimus contendit: eodē tēpore equitatus ad campestres munitiōes accedere: & reliquæ copię sese p castris ostendere cœperūt. Vercingetorix ex arce alexiæ suos cōspicatus: ex oppido egreditur castris lōguria: multisculos falces: reliquaq; quæ eruptionis causa paruērat profert: pugnatur uno tpe oibus locis atq; omnia temptantur: quæ minime uisa pars firma est huc concurritur: romanorū manus in tantis munitiōibus destituetur nec facile pluribus locis occurrit. multū ad terrendos nostros ualuit clamor qui post tergū pignantibus exiit: qd suū periculū in aliena uideant uirtute cōsistere. Omnia enim plerumq; quæ absunt uehementius hominū mentes perturbāt. Cæsar idoneū locū nactus quid quaq; ex parte geratur cognoscit: laborantibus summittit: utrisq; ad animū occurrit unū ēē illud tempus quo maxime contendī conueniat. Galli nisi pingerent munitiōes de omni salute desperant. Romani si rem obrinuerint finem omnim laborū expectant. maxime ad superiores munitiōes laboratu: quo Vercasiuellaunū missum demonstrauimus. Iniquū locū ad decliuitatē fastigiū magnū habet: nō mentū: Alii tala cōficiūt: alii testudine facta subeunt: defatigatis iuicē integri succedunt: agger ab uniuersis i munitiōem cōiectus & ascensū dat gallis: & ea quæ i terrā occultauerāt romāi cōtegūt: nec iā arma hīs nec uires suppetūt. His reb⁹ cognitis Cæsar Labienū cū cohortib⁹ sex subsidio laborantib⁹ mittit & ipat si sustineri nō possit: deductis cohortib⁹ eruptione pugnaret: id nisi necessario nō faciat. Ipe addit reliquos ehortat⁹ ne labori succubāt oīum superiorū dimicationū fructū i eodē die atq; hora docet cōsistere iteriores despatis campestribus locis ppter magnitudinē munitiōnū loca prupta ex ascēsu tēptant. huc ea q pauērat: cōferūt: multitudie tælorū ex turrib⁹ ppugnātes deturbēt: aggere & cratibus fossas explēt: falcib⁹ uallū ac lorica rescidūt: mittit primo Brutū adolesecētē cū cohortib⁹ Cæsar: post cū aliis. C. Fabi. legatū postremo ipse cū uehamētius pugnare ītegrō subsidio adducit restituito plio ac repulsi hostib⁹: eo quo labienū miserat: cōtēdit: cohortes qtuor ex pximo castello deducit eqtū partē seq: partē circūire exteriores munitiōes & ab tergo hostes adoriri iubet. Labien⁹ postq neq; aggeris: neq; fossæ uim hostiū sustinere poterāt: coactis una qdraginta cohortibus: quas ex proximis præfidiis deductas fors obtulit: Cæsarē p nūcios facit certiorē: quid faciendū existimet ac

celerat Cæsar ut plio intersit: eius aduētū ex colore uestitus cognito: quo insi Cæsar insigni in pliis uti consueuerat: turmisq; eqtū & cohortibus uilis: quas se sequi iusserat: ut de locis superioribus hæc decliua & deuexa cernebant: hostes cōliis utebatur mittūt pliū utriq; clamore sublato excipitur rursus ex uallo atq; oib⁹ munitiōib⁹ clamor. Nostri ommissis piliis: gladiis rē gerūt: repente post tergū equatus cernit: cohortes alia appropinquabāt. Hostes terga uertūt: fugientib⁹ equites occurrūt: fit magna cedes. Asedulus dux & p̄cipes germanorū occiditur. Vercasiuellaunus Aruernus i fuga cōprehēdit: signa militaria septuaginta quattuor ad Cæsarē referunt: pauci ex tāto numero se icolumes i castra recipiūt. cōspicati ex oppido cedē & fugā suorū desperata salute copias a munitiōibus reducūt: fit p̄tinus hac re audita ex castris gallorū fuga: qd nisi crebris ex hostibus subsidiis: ac toti⁹ diei labore milites eēt defessi: oēs hostiū copię deleri potuissent: de media nocte missus equat⁹ nouissimū agmē cōseq: magn⁹ numerus capit atq; iterficitur: reliq; ex fuga i ciuitates discedūt. Postero die Vercingetorix cōsilio cōuocato: id se bellū suscepisse nō suorū necessitatū: sed cōis liberatatis cā demōstrat: & quoniā sit fortunæ cedendū: ad utraq; rē se illis offerre seu morte sua romanis satisfacere: seu uiuū tradere uelint. Mittuntur de his rebus ad Cæsarem legati iubet arma tradī p̄cipes pducī: ipse i munitiōne pro castris cōfedit: eo duces pducuntur. Vercingetorix deditur. arma p̄ciunt: Vercingetorix dedit⁹ referuariis heduis atq; aruernis: si p eos ciuitates recuperare posset ex reliquis captiuis toto exercitui capta singula p̄dæ nomine distribuit. His rebus confectis in Heduos proficiscitur: ciuitatem recipit: eo legati ab aruernis missi quę imperet: se facturos pollicentur. impat magnū numerū obsidū: legiones in hyberna mittit captiuorū: circiter uiginti milia heduis aruernisq; reddit. T. Labienū cū duabus legionibus & equitatu in sequanos p̄fic. sci iubet. Huic. M. Sēpronius Rutilum attribuit. C. Fabiū & .L. Minutium Basiliū cum duabus legionib⁹ in remis collocat nequā a finitimis bellouacis calamitatē accipiāt. C. Antistius Reginum in ambibaretos. T. Sextiū in bituriges. C. Caniniū Rebilū in rhutenos cū singulis legiōib⁹ mittit. Q. Tullium Ciceronē & P. Sulpiciū Cabilonē & Matissanā in heduis ad Ararim rei frumentariæ cā collocat ipse Bibracte hyemare constituit. His rebus litteris Cæsaris cognitis Romæ dierum uiginti supplicatio reditur.

A. Hircii præfatio in octauū librum: quē ipse addidit libro septimo Commentariorum. C. Iulii Cæsaris de bello gallico.

Oactus assiduīs tuis uocibus Balbe cū quotidiana mea recusatio: non difficultatis excusationē: sed inertia uideretur deprecationem habere: difficillimam rem suscepī. Cæsaris nostri commentarios rerum gestarum galliæ non comparantibus superioribus atque insequentibus eius scriptis contexui: nouissimumque imperfectum ab rebus gestis alexandriæ confeci usque ad exitum non quidem ciuilis defensionis: cuius finem nullum uidemus: sed uitæ Cæsaris: quos utinā qui legēt: scire possint: q̄ iuīt⁹ suscepim scribēdos: quo

Cæsar elo-
quentissimus

facilius caream stultitiæ atq; arrogantia crimine: qui me mediis interposuerim Cæsaris scriptis. Constat enim inter oēs nihil tā operose ab aliis esse perfectū quod nō horū elegantia cōmentariorū superetur: q̄ sunt editi: ne scientia tantarum rerū scriptoribus desit: adeoq; probatur oīum iudicio: ut prærepta non præbita facultas scriptoribus uideatur. Cui⁹ tamē rei maior nostra: q̄ reliquorū est admiratio. Cæteri nisi q̄ bene q̄ emendate: nos etiam q̄ facile ac celeriter eos perfererit scimus. Erat autē in Cæsare cū facultas atq; elegantia summa scribendi: tū uerissima cōscientia suorū cōciliorū explicandorū: mihi ne illud quidem accidit: ut Alexandrino atq; Africano bollo iterssem: quæ bella quāq; ex parte nobis Cæsaris sermone sunt nota: tamen aliter audimus ea: quæ rerum nouitate aut admiratione nos capiūt: aliter quæ testimonio sumus dicturi. Sed ego nimirum dum omnes excusationis causas colligo: ne cum Cæsare conferar: hoc ipsum crimen arrogantia subeo: quod me iudicio cuiusquam existimem posse cum Cæsare comparari. Vale.

Mni gallia deuicta Cæsar cū a superiore æstate nullū bel-
lādī tempus intermisisset: militesq; hybernorū q̄ete refice-
re a tātis laboribus uellet: complures eodē tpe ciuitates re-
nouare belli cōsilia nūciabātur: cōiurationesq; facere: cuius
rei uerisimilis cā efferebat: qd gallis oībus cognitū eēt: ne
que ulla multitudie in unū locū coacta resisti posse roma-
nis: nec si diuersa bella cōplures eodē tpe itulisset ciuitates
fatis auxiliū: aut spatii: aut copiarū habitū: exercitū po. ro. a. oīa psequēda. nō
esse at alicui ciuitati fortē incōmodi reculandā: si tali mora reliquæ possent se
uendicare i libertatem. Quæ ne opinio galloz cōfirmaret: Cæsar. M. Anto-
niū quæstōrem suis p̄fecit hybernis: ipse eqtū p̄sidio pridie kalen. as. ianuari-
as ab oppido bibracti p̄fiscit ad legionem duodecimā: quā nō lōge a finib⁹
heduorū collocauerat in finib⁹ biturigū: ei⁹ adiūgit legionem undecimā:
quæ p̄xima fuerat binis cohortibus ad impedimenta tuendā relictis reliquum
exercitū in copiosissimos agros biturigū inducit: qui cū latos fines & quāplu-
ra oppida haberent: unius legionis hybernis non potuerunt cōtineri: quin bel-
lum pararent: coniurationesque facerent. Repentino aduentu Cæsaris accidit
quod imperatis deiectisq; accidere fuit necesse: ut sine timore ullo rura colen-
tes: pri⁹ ab equitatu opprimerentur: q̄ confugere in oppida possent. nam etiā
illud uulgare incursionis hostiū signum: quod incendio adificiorū itelligi cō-
suevit. Cæsaris erat interdicto sublatum: ne aut copia pabuli frumentiq; li lon-
gius p̄gredi uellet: deficeret: aut hostes incendiis terrerētur. Multis hominū
milibus captis perterriti bituriges: qui primū aduentū effugere putauerāt ro-
manorū: i finitimas ciuitates: aut priuatis hospitiiis cōfisi: aut societate cōsilio
rum confugerant frustra. Nam Cæsar magnis itinērib⁹ omnibus locis occur-
rit: nec dat ulli ciuitatis spatii de aliena pot⁹ q̄ de domestica salute cogitandi
qua celeritate & facile amicos retinebat: & dubitantes terrore ad conditiones
paucis reducebat. Tali conditione proposita bituriges: cum sibi uiderent cla-
mentia Cæsaris reditum patere in eius amicitiam: finitimasq; ciuitates sine ul-
la p̄ena dedisse obsides: atque in fidē receptas esse idē fecerunt. Cæsar militi-

bus p̄ tanto labore ac patientia: qui brumalibus diebus: itinērib⁹ difficillimis
frigoribus intolerandis studiosissime permanserant: in labore ducentena se-
stertia: centurionibusq; tot milia nummum prædenomine condonanda pol-
licetur: legionibusq; in hyberna remissis: ipse se recepit die. xl. bibracte ibi cū
ius diceret: bituriges ad eū legatos mittūt auxiliū petitū cōtra carnutes: quos i
tulisse bellū sibi quærebat. Quare cognita cū dies nō amplius decēnouem
i hybernis esset cōmoratus: legiōes quattuordecim & sex ex hybernis ab ara-
re ducit: quas ibi collocatas explicandæ rei frumentariæ cā supiore commen-
tario demonstratum est. Ita cū duabus legiōibus ad persequendos carnutes p̄-
fiscitur. Cū fama exercit⁹ ad hostes esset perlata: calamitate cæterorū ducti
carnutes uicis desertis oppidisq; quæ tolerandæ hyemis cā constitutis repen-
te exiguis ad necessitatē adificiis: incolebant. Nuper. n. deuicti complura op-
pida dimiserant dispersi cōfugiunt. Cæsar erumpentes eo maxime tpe acer-
rimas tempestates cū subire milites nollet i oppido carnutum Cenabo castra
ponit: atq; in tecta partim galloz partim coniectis celeriter stramentis: quæ tē Cenabū op-
toriorū intengendorū gratia erant inædificata: milites contegit: equites tamē pidum car-
& auxiliarios pedites in oēs partes mittit: quascunq; petisse dicebantur hostes nutum.
nec frustra: nā plarūq; magna præda potiti nostri reuertuntur: oppressi carnu-
tes hyemis difficultate: terrore periculi: cū tectis expulsi nullo loco consistere
diutius auderēt: nec siluæ præsidio tempestatibus durissimis tegi possent: di-
persi magna parte amissa suorū: dissipantur in finitimas ciuitates. Cæsar tem-
pore anni difficillimo cū satis haberet conuenientes manus dissipare: ne quod
initū belli nasceretur: quātumq; in ratione esset: exploratū haberet: sub tem-
pus æstiuorū nullum bellū summū posse cōflari. C. trebonium cum duabus
legionibus quas secum habebat: in hybernis cenabi collocauit: ipse cum cre-
bris legationibus remorū certior fieret: bellouacos qui belli gloria gallos om-
nes belgasq; p̄stabāt: finitimasq; his ciuitates duz Corbeo bellouaco & Com-
mio Atrebate exercitū cōpare: atq; in unū locū cogere: ut oī multitudie i fines Belouaci res
sueffionū qui remis erāt attributi: facerent impressionē: perūnere autem non nouas molli-
untur.
tātū ad dignitatē: sed etiā ad salutē suā iudicaret nullā calamitatē socios opti-
me de republica meritos recipere: legiōne ex hybernis reuocat rursus undeci-
mā. Litteras at ad. C. Fabiū mittit: ut in fines sueffionū legiōes duas q̄s habe-
bat adduceret: alterāq; ex duabus a. L. Labieno accersit. Ita quantū hybernorū
opportunitas. belli⁹ ratio postulabat perpetuo suo labore inuicem legionib⁹
expeditionū munus iūgebat. His copiis coactis: ad bellouacos profiscitur: ca-
strisq; i eorū finib⁹ positis: equitū turmas dimittit i oēs ptes ad aliquos excipie-
dos: ex quibus hostiū cōsilia cognosceret. equites officio functi: renūciāt pau-
cos i adificiis eē inuentos: atq; hos nō qui agroz colendorū causa remansisset
sed speculandi gratia essent remissi: a quibus cū quæreret Cæsar quo loco mul-
tudo esset bellouacoz: quodq; esset consiliū eorum: inueniebat bellouacos
omnes qui arma ferre possent: in unū locū cōuenisse. Itēq; Ambianos raulori-
cos: caletos: uellicocassos: atrebatas locum castris excelsum in silua circunda-
ta palude delegisse: impedimenta omnia in ultiores siluas contulisse: com-
plures esse principes belli auctores: sed multitudinē maxime Corbeo obtēpe-
rare: q̄ ei summo odio esse nomen populi romani intellexissent. Paucis ante

diebus: ex his castris Atrebatem Commiū discessisse ad auxilia germanorum adducenda: quorū & uicinitas propinqua: & multitudo esset infinita. Constituit se autem bellouacos omnium principum consensu: summa plaribus cupiditate: si ut diceretur Cæsar cum tribus legionibus ueniret: offerent se ad dimicandum: ne miseriore ac duriori postea conditione tū toto exercitu decertare cogerentur: si maiores copias adduceret: in eo loco permaneret quem delegissent pabulatione autem: quæ propter anni tempus cum exigua: tum deiecta esset & frumentatione: & reliquo comæatu ex insidiis phibere romanos. Quæ Cæsar consentientibus plurimis: cum cognouisset: atque ea quæ proponerentur consilia plena drudentiæ: longeque a temeritate barbarorū remota esse iudicaret: omnibus rebus inseruiendū statuit: quo celerius hostes contempta suorū paucitate perirent in aciem: singularis enim uirtutis ueterrima legiones octauam: & nonam habebat: summæ spei delectæque iuuentutis: undecimamque octauo iam stipendio tamen in collatione reliquarum nondum eandem uetustatis ac uirtutis ceperat opinionē. Itaque consilio aduocato: rebus his quæ ad se essent delatæ: omnibus expositis: animos multitudinis confirmat si forte hostes trium legionum numero posset elicere ad dimicandum: agminis ordinē ita constituit ut legio septima octaua nona ante omnia iret impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen: quod tum erat mediocre: ut in expeditionibus esse consuevit: cogeret undecimam ne maioris multitudinis species accidere hostibus posset: quæ ipsi deposcissent. Hac ratione pene quadrato agmine instructo: in conspectu hostium celerius opinione eorū exercitum adducit. Cum repente instructas: uelut in acie certo gradu legiones accedere galli uiderunt: quorum erant ad Cæsarem plena fiduciæ consilia perlata: siue certaminis periculo: siue subito aduentu: seu expectatione nostri consilii copias instruunt per castris: nec loco superiore decedunt. Cæsar & si dimicare optauerat: tamē admiratus tantā multitudinem hostium: ualle intermissa: magis in latitudinē depressa quam late patente castra castris hostium confert. Hac imperat uallo pedum .xii. muniri: lorculamque pro hac ratione eius altitudinis inædificari: fossam duplicem pedum denū quinū lateribus deprimi directis: turres excitari crebras in latitudinem trium tabulatorum: pontibus traiectionis: constratisque coniungi: quorum frontes uimineæ lorcula munirentur: ut ab hostibus duplici fossa: duplici propugnatorum ordine defenderetur: quorum alter ex pontibus quo tutior ex altitudine esset: hoc audacius longiusque promitteret talle. Alter quo propter hostium uallo collocatus esset: ponte ab incidentibus talis tegeretur: portis fores altioresque turres imposuit. Huius munitionis duplex erat consilium: namque & operis magnitudinem & timorem suum sperabat fiduciam barbaris allaturum: & cum pabulatione: frumentatumque longius esset proficiscendum: paruis copiis castra munitione ipsa uidebat posse defendi. Interiū crebro paucis utrinque procurrerent iter bina castra: palude interiecta: contendebatur: quam tamen paludem non nunquam aut nostra auxilia: aut gallos germanorumque transibant acriusque hostes insequabantur: aut uicissim hostes eodem transgressi nostros longius summovebant. Accidebat autē quotidianis pabulationibus id quod accidere erat necessesse: cum raris disiectisque ex ædificiis pabulum conquireretur: ut impeditis locis dispersis pabulatores circunuenirentur: quæ res & si mediocre detrimentum iu-

mentorū ac seruorum nostris afferebat: tamen stultas cogitationes incitabat barbarorum: atque eo magis: quod Commius: quem profectum ad auxilia germanorum accersenda: docui cum equitibus uenerat. Cæsar cum animaduertisset hostem complures castris dies palude & locis natura munitis se tenere: neque oppugnare castra eorum sine dimicatione perniciose: nec locum munitionibus claudere nisi a maiori exercitu posse litteras ad Trebonium mittere ut quā celerrime posset legionē quartandecimam: quæ cum T. Sextio legato in biturigibus huius morabatur: accerseret: atque ita cum tribus legionibus magnis itineribus ad se ueniret ipse equites inuicem remorum ac lignorum: reliquarumque ciuitatum: quorum magnum numerum euocarat praesidio pabulationibus mittere: qui subitas hostium incursiones sustinerent: quod cum quotidie fieret ac iam consuetudine diligentia minueretur plarumque accidit diuturnitate bellouaci delecta manu perditum cognitis stationibus: quotidianis equitum nostrorum siluestribus locis insidias disponunt. Eodemque equites postero die mittunt: qui primum elicerent nostros in insidiis deinde circunuentos aggredierentur: cuius mali fors incidit remis: quibus illa dies fungenda muneris uenerat. Namque hi cum repente hostium equites animaduertissent: ac numero superiore paucitate contempserent: cupidius insecuti a pedibus undique sunt circumditi: quo facto perturbati: celerius quam consuetudo fertequestris praelii: se receperunt amisso Vertisco principe ciuitatis praefecto equitum: qui cum uix equo propter ætatem posset uti: tamē consuetudine gallorum: neque ætatis excusatione in suscipienda praefectura usus erat: neque dimicari sine se ualuerat. Inflammantur: atque incitantur hostium animi secundo praelio: principe remorum interfecto: nostrique detrimento admonentur: diligentius exploratis locis stationes disponere: ac moderatius cedentem insequi hostem. Non intermittuntur iterum quotidiana praelia in conspectu utrumque castrorum: quæ ad uada transitusque fiebant paludis. qua contentione germani: quos propterea Cæsar traduxerat rhenum: ut equitibus interpositi praeliarentur: cum constanter uniuersi paludem transissent paucisque in resistendo interfectis: pernacius reliquā multitudinē essent insecuti: perterriti non solum hi qui aut cominus opprimebantur: aut eminus uulnerabatur: sed etiam longius subsidia trahere consueuerant: nec prius finem fugæ fecerunt: quam se aut in castra suorum recipere: aut nonnulli pudore coacti longius profugerunt. Quorum periculo sic omnes copiae sunt perturbatae: ut uix iudicari posset utrum secundis minimisque rebus insolentiores: an aduerso mediocri casu timidiore essent. Compluribus diebus huiusmodi in castris consumptis: cum propius accessisset legiones: & C. Trebonium legatum cognouissent: duces bellouacorum ueriti similem obsessionē Alexandria noctu dimittunt eos quos ætate aut uiribus inferiores aut inermes habebant unaque reliqua impedimenta quorum perturbatum & confusum dum explicant agmen: magna enim multitudo carroque etiam expeditos sequi gallos consuevit oppressi luce copias armatorum in suis instruunt castris: ne prius romani persequi se inciperent: quam longius agmen impedimentorum suorum processisset. At Cæsar neque resistentes aggrediendos tanto collis ascensu iudicabat: neque non usque eo legiones admouendas: ut discedere ex eo loco sine periculo barbari militibus instantibus non possent. Ita cum palus impedita a castris castra diuideret quo transeundi difficultas celeritate insequendi tradere non posset: atque id iu-

Vafrunstra
tagema.

DE BELLO GALLICO

gum qđ trās paludem pene ad hostiū castra pñneret; mediocri ualle a castris eorū interissum animaduertaret; pñibus palude cōstrata: legiones traducit celeriter in summam planiciē iugī peruenit: quā decliui fastigio duobus ab lateribus munebatur: ibi legionibus instructis ad ultimum iugum peruenit acie que eo loco cōstituit: unde tormēto missa tela in hostiū cuneos cōici possent Barbari consili loci natura: cū dimicare non recusarent: si forte romani subire collē conarentur: ac ipsi paulatim copias distributas dimittere nō auderēt: ne dispersi perturbarentur: in acie permanerūt: quorū pertinacia cognita Cāsar uiginti cohortibus instructis: castrisq; eo loco matatis muniri iubet castra: ac solitis operibus pro uallo legiōes instructas collocat: egtes frānatis equis i statione disponit. Bellouaci cum romanos ad insequendum paratos uiderēt neq; pernoctare: aut diutius permanere sine periculo eodem loco possent: tale cōsiliū sui recipiendi cōperunt: fāsces ut consueuerant: nanq; in acie sedere gallos consueisse superioribus cōmentariis Cāsaris declarātū est per manus stramentorū ac uirgultorū: quorū summa erat in castris copia: inter se traditos: ante aciem collocauerunt: extremoq; tempore diei signo pronuntiato icederūt Ita continēs flāma copias omnes repente a conspectu textit: romanorū: quod ubi accidit: barbari uehēmētissimo cursu fugerunt. Cāsar & si discessum hostiū animaduertere non poterat: incendiis oppositis tamen id cōsiliū cū fugā causa initium suspicāre: legiones promouit: & ad insequendū ipse uertit: insidias: ne forte in eodem loco substinere hostis: atq; elicere nostros in locum conaretur iniquū: tardius procedit. Equites cum intrare fumum & flammā densissimā timerent: ac si qui cupidius intrauerant uix suorum ipi priores partes animaduertarent: equorū insidias ueriti: liberam facultatē sui recipiendi bellouacis dederūt. Ita fuga timoris simul calidatis plena sine ullo detrimēto milia non amplius decem progressi: hostes munitissimo loco castra posuerūt inde cū saxe in insidiis equites peditesque disponderent magna detrimenta romanis in pabulationibus inferebant: qđ cū crebrius accideret: ex captiuo quodā cōperit Cāsar Corbeium bellouacorum ducem fortissimorū milia sex peditū delegisse: equitesq; ex omni numero mille: quos insidiis eo loco collocarat: quem in locū propter copiam frumenti ac pabuli romanos missuros suspicaretur. Quo cognito consilio legiones plures: q̄ solebat educit: equitatumq; qua consuetudine pabulatoribus mittere pñsidio consueuerat: prēmittit: huic interponit prāsidiā leuis armaturā: ipse cū legionibus quam potest maxime appropinquat: hostes in insidiis dispositi cū delegissent: cāpum ad rem gerendam non amplius patentem in oēs partes passibus mille: siluis undiq; aut impeditissimo flumine munitū uelut idagine hūc insidiis circūdederūt: explorato hostium cōsilio: nostri ad prāliandū animo atq; armis parati: cū subsequētib; legiōib; nullā dimicationem: recusarent: turmatim in eum locū deuerunt. Quorū aduentu cū sibi Corbeius oblatam occasionem rei gerendae existimaret: primus cum paucis se ostendit: atq; in pñimas turmas impetum facit: nostri constanter incursum sustinent insidiatorū neq; plures in unū locum conueniunt: q; plerunq; equestribus prēliis cū propter aliquem timorem accidit: tū multitudine ipsorū detrimentum accipit: cum dispositis turmis inuicē rari prāliarent: neq; ab lateribus circunueniri suos paterentur: erūpūt ceteri

Vafrunstragemma.

ADDITIO

Corbeio prāliante ex siluis: sit magna contētentione diuersum prāliū: qđ cū diutius pari Marte iniretur: paulatim ex siluis instructa multitudo pcedit peditū quā nostros coegit cedere equites quibus celeriter subueniūt leuis armatura pedites: quos ante legiōes missos docui: turmisq; nostrorum iterpositis cōstater prāliantur: pugnatur aliquādiu pari cōditione: deinde ut ratio postulabat prālii: qui sustinuerāt primos impetus insidiarū hoc ipso fiunt superiores q; nullū ab insidiantibus imprudentes accēperant detrimentū. Accedunt propius iterim legiones crebriq; eodem tempore & nostris & hostibus nuncii afferunt: iperatorem instructis copiis adesse. Quare cognita prāsidiō cohortiū consili nostri acerrime prāliatur: ne si tardius rem gessissent: uictoriae gloriam cōmunicasse cum legionibus uiderentur. Hostes concidunt animis atq; itineribus diuersis fugam quārūt nequicquā. Nam qbus difficultatibus locorum romanos claudere uoluerūt: his ipsi tenebantur: uicti: tamē: periculisque maiore parte amissa cōsternati profugerūt: partim siluis petitis: partim flumine qui tamen i fuga nostris acriter insequentibus conficiuntur. Cum interim nulla calamitate uictus Corbeius excederet prālio: siluasq; peteret: haud inuitantibus nostris: ad deditiōnē potuit adduci: quin fortissime prāliando cōpluresq; uulnerando: cogeret elatos iracūdia: uictores i se tela cōicere. Tali modo re gesta: recentibus prālii uestigiis: igressus Cāsar: conuictos tāta calamitate existimaret hostes nūcio accēpto: locū castrorum relicturos: quā nō longius ab ea cade abesse: plus minus nouem milibus passuū dicebātur: tamen si flumine impeditum transitum uidebat: tamen exercitu traducto progreditur. At bellouaci reliquaq; ciuitates repēte ex fuga paucis atq; his uulneratis receptis: qui siluarū beneficio casum euitauerant: omnibus aduersis cognita calamitate: interfecto Corbeio: amisso equitatu: & fortissimis peditibus: cum aduētare romanos existimarent: cōsilio repente cantu tubarum conuocato: conclamant ut legati obsidesq; ad Cāsarem mittantur. Hoc omnibus probato consilio. Cōmīus Atrebas ad eos confugit germanos: a qbus ad id bellum auxilia mutuatus erat: Ceteri uestigio mittunt ad Cāsarem legatos petuntq; ut ea pēna sit contentus hostium quā si sine dimicatione i ferre integris posset: pro sua clemētia humanitateq; nnnq; pfecto esset illaturus: afflictas opes equestri prēlio bellouacorum esse delectorū: peditū multa milia interisse uix refugisse nūcios: cadis tamē magnae ut i tanta calamitate bellouacos eo prālio cōmodū ēē secutos q; Corbeius auctor belli concitator multitudis ēēt interfectus. Nūquā enim senatū tamē in ciuitate illo uiuo q̄tum i peratam plābem potuisse. Hac orātibus legatis cōmemorat Cāsar: eodem tēpore superiore anno bellouacos ceterasq; galliā ciuitates suscepisse bellū pertinacissime hos ex omnibus i sententia permanisse: neq; ad sanitatem reliquorū deditiōne esse pductos. Scire atq; intelligere se causam peccati facillime mortuis delegari neminem uero tātum pollere ut iuitis principibus: resistēte senatu: omnibus bonis repugnantibus: i firma manu plābis bellum concitare & gerere posset. Sed tamē se cōtentum ea pēna: quam sibi ipsi contraxissent. Nocte i sequenti legati responsa ad suos referūt: obsides cōficiunt. Concurrūt reliquaq; ciuitatū legati: qui bello uacorū speculabantur euētum: obsides dant: imperata faciunt: ex capto Cōmīo quem timor prohibebat cuiusquam fidei suam cōmittere salutem. Nam

Confectum cum bellouacis bellum.

superiore anno. T. Labienus Cæsare i gallia citeriore ius dicēte. Cum cōmīū comperisset: sollicitare ciuitates: & cōiurationē contra Cæsarem facere infidelitatem eius sine ulla perfidia iudicauit cōprimi posse: quē quia non arbitratur uocatū in castra neuturum ne temptando cautionē faceret. C. Voluscenū Quadratum misit: qui eū per simulationē colloquii curaret interficiendum. Ad eam rem delectos idoneos ei tradidit centuriones: cū in colloquiū uentum esset: & ut cōuenerat manū Cōmīi Voluscenus arripuisset: centurio uelut infueta re permotus: celeriter a familiaribus phibitus Cōmīi: conficere hominē nō potuit grauitate tamen primo ictu gladio percussit. Cū utrinq; gladii districti essent: non tā pugnādi: q̄ diffugiendi fuit utrinq; consilium nostrorum q̄ mortifero uulnere Cōmīum credebant affectum: gallorū qd' infidiis cognitis plura q̄ uidebant extimescebant. Quo facto statuisse Cōmīus dicebatur: nunquā in conspectu cuiusquam romani uenire. Bellicosissimis gētib; deuictis Cæsar cum uideret nullam iam esse ciuitatem: quā bellum id pararet: qd' sibi resisteret: sed nōnullos ex oppidis demigrare: ex agris effugere: ad præsens imperiū euitandum plures in partes exercitū dimittere constituit. M. Antonium quæstorem cum legione duodecima sibi cōiungit. C. Fabium legatum cum cohortibus uiginti quinque mittit in diuersissimam partem galliæ: quod ibi quasdam ciuitates in armis esse uidebāt: neq; C. Caninium Rebilium legatum qui in illis regionibus præerat: satis firmas duas legiōes habere existimabat. T. Labienum ad se uocat. Legiōem autē decimā: quā cum eo fuerat i hybernis: i togatam galliam mittit ad colonias ciuiū romanorū tuēdas: ne qd' simile incōmodum accideret de incursione barbarorū ac superiore æstate Tergestinis acciderat: qui a repentino latrocinio atq; impetu in colle illo: erāt oppressi: ipse ad uastandos depopulandosq; fines Ambiorigis. p̄ficiscit: quem p̄territum atq; fugientem cum redigi i suam potestatem desperasset proximum suæ dignitati esse ducebat: adeo fines eius uastare ciuib;: ædificiis: pecore ut odio suorū Ambiorix: si quos fortuna reliquos fecisset: nullū reditū p̄pter tantas calamitates haberet inciuatme. Cū oēs partes finū ambiorigis aut legiōes: aut auxilia dimisisset: atq; oīa cædibus: incendis: rapinis uastasset: magno numero hominū interfecto: aut capto Labienū cū duabus legiōibus in treueros mittit: quorū ciuitas p̄pter germaniæ uicinīatē: quotidianis exercitata bellis: cultu & feritate non multum a germanis differebat: neq; imperata unquā nisi exercitu coacta faciebat. Interim. C. Caninius legatus cum magnā multitudinē cōuenisse hostium i fines pictonū litteris nunciis Durrhachii cognouissent: q̄ perpetuo in amicitia manserat romanorū cum pars quædam ciuitatis eius defecisset: ad oppidū lemonem contendit: quo cum aduentaret: atque ex captiuis certius cognosceret multis hominū milibus Dumnaco duce andium Durrhachii clausum lemone oppugnari: neq; infirmas legiones hostib; cōmittere auderet castra posuit loco munito. Dūnacus cū appropinquare Caniniū cognouisset: copiis omnibus ad legiones cōuersis castra romanorū oppugnare instituit. Cum cōplures dies i oppugnatione cōsumpisset: & magno suorū detrimento nullam partem munitionum cōuellere potuisset: rursus ad obsidendū lemonem rediit eodē tepore. C. Fabius legatus cōplures ciuitates in fidem recipit: obsidibus firmat: litterisq; C. Canini certior fit quā in pictio

Vulnera
tus per infi
dias Com
mīus.

Tergestini.

Lemo oppi
dum.
Durrhachi
us ro. ami
cus.
Dumnacus
dux.

nibus gerant. Quibus rebus cognitis: proficiscitur ad auxiliū Durrhachio ferendum: at Dūnacus aduentu Fabii cognito: desperata salute: si tempore eo de coactus esset: & romanū externum sustinere hostem & respicere ac timere oppidanos repente eo ex loco cū copiis recedit: ne satis tutū fore arbitratus: nisi flumine ligeri: qd' erat ponte p̄pter magnitudinem transeundū: copias traduxisset. Fabius & si nōdum in cōspectu uenerat hostis neq; se Caninio cōiunxerat: tamē doctus ab his: q̄ locorū nouerāt naturā: potissimū credidit hostes perterritos: non eū locum quem petebant: petituros. Itaq; cum copiis ad eundem pontem cōtendit: equitatuq; tantum procedere ante agmen i perat legiō: nū: q̄tum p̄cessisset sine defatigatione equorū: in eadē se recipere castra. Cōsequuntē eq̄tes nostri: ut erat præceptum inuadūtq; Dūnaci agmē & fugiētes p̄territosq; sub sarcinis i itinere aggressi magna præda: multis interfectis potuerunt: Itaq; re bene gesta se recipiūt in castra: in sequenti nocte Fabius eq̄tes p̄mittit sic paratos: ut cōfligerent: atq; omne agmē morarent dū cōsequeretur ipse: cuius p̄ceptis ut res gereret. Q. Titinius Varus præfectus eq̄tum singularis & animi & prudentiæ uir suos hortat: agmenq; hostiū secutus turmas p̄tīm idoneis locis disponit: p̄tīm eq̄tum præliū cōmittit. Confligit audacius eq̄tatus hostiū succedētib; sibi peditibus: q̄ toto agmine subsistētes eq̄tibus suis contra nostros ferunt auxiliū: fit prælium acri certamine: nāq; nostri contēptis pridie superatisq; hostibus: cum subseq legiōes meminissent & pudore cedēdi: & cupiditate p̄ se cōficiendi præliū fortissime cōtra pedites præliant hostesq; nihil amplius copiarū accessurū credētes ut pridie cognouerāt: delēdi eq̄tatus nr̄i nocti occasiōne uidebātur: cū aliquādiu sūma cōtentione dimicare. Dūnacus instruit aciē: quā suis esset eq̄tibus iuicē præsidio: cū repente cōfertæ legiōes i cōspectu hostiū ueniūt: q̄bus uisis p̄clusæ barbarorū turmæ ac p̄territæ: acies hostiū p̄turbato i pedimentorū agmē magno clamore discursuq; passim fugæ se mandat at nr̄i eq̄tes q̄ pauloante cū resistētib; fortissime cōstitērāt: letitia uictoriæ elati magna undiq; clamore sublato cedētib; circūfusi q̄tum equorū uires ad p̄sequendū dextrāq; ad cedendū ualēt tantū eo p̄lio interficiunt: itaq; amplius milibus. xii. aut armatorū: aut eorū qui eo tpe arma p̄iecerāt interfectis oīs multitudo capit impedimētorū. Quā ex fuga cū constaret Drapetem Senonē: q̄ ut primū defecerat gallia collectis undiq; p̄ditis hominibus: seruis ad libertatem uocatis: exulibus oīum ciuitatū recaptis: latrocinis impedimenta & cōmeatus romanorū intercaperat nō amplius hoīum milibus ex fuga. y. collectis puinciā petere: unaq; consiliū cum eo Luteriū Cadurcū cōpisset: quem in supiore cōmentario: prima defectiōe Galliæ facere i puinciā uoluisset i petū cognitum est. Caninius legatus cū legiōibus duab; ad eos p̄sequendos cōtendit ne detrimento aut timore puinciæ magnā famia p̄ditorū hoīum latrocinis caperet. C. Fabius cū reliquo exercitu in carnutes reliquasq; p̄ficiscit ciuitates: quā eo prælio qd' cū Dumnaco faceret: copias esse accitas sciebat. Non. n. dubitabat quin recentī calamitate sūmissiores eēnt futuræ: dato uero spatio at tpe eodem instigāte Dūnaco possent cōcitari: quā in re sūma sceleritatis celeritasq; in recipiendis ciuitatibus Fabiū cōsequitur: nā carnutes q̄ sæpe uexati nunquā pacis fecerant mentionem: datis obsidibus ueniunt in deditionem: cæteræque ciuitates positæ in ultimis galliæ finibus oce-

DE BELLO GALLICO

Ciuitates
Armoricae.

Luterius
Vxellodu-
nū occupat

Luteriani a
Caninio fu-
si.

ano coniunctae: q̄ Armoricae appellantur: auctoritate adductae carnutum ad-
uentu. Fabii legionumq; imperata sine mora faciunt. Dumnaeus suis finibus
expulsus erras latinasq; solus extremas galliae regiones petere coactus est. At
Drapes unaq; Luterius cum legiones Caniniumq; adesse cognosceret: nec se
sine certa perniciē: persequente exercitu: putarent prouinciae fines intrare pos-
se: nec tam libere uagandi latrociniorumq; faciendorum facultate haberent: i
finibus se constituunt cadurcorum. Ibi cum Luterius apud suos ciues quon-
dam integris rebus multum potuisset: semperq; auctor nouorū consiliorū: ma-
gnam apud barbaros auctoritatem haberet: oppidum uxellodunum: quod i
clietela fuerat: eius egregie natura loci munitum occupat suis & Drapetis co-
piis oppidanosq; sibi coniungit: Quo confestim. C. Caninius uenisset: animad-
uerteretq; omnes oppidi partes praeuulsiis saxis esse munitas: quod defen-
dente nullo tamen armatis ascendere esset difficile: magna autem impedimenta
oppidanorum uideret: quae si clandestina fuga subtrahere conarentur: effuge-
re non mō equitatum: sed ne legiones quidem possent tripartito cohortibus di-
uisis: trina excelsissimo loco castra fecit: a quibus paulatim castra quantum co-
pia patiebantur: uallū in oppidi circuitu ducere instituit. Quod cum animad-
uerterent oppidani: miserimāq; Alexiae memoria solliciti: similem casum ob-
sessionis uererentur: maximeq; ex omnibus Luterius: qui fortunae illius peri-
culum fecerat moneret rationem frumenti esse habendam: cōstituunt omni-
um consensu: parte ibi relicta copiarum: ipsi cum expeditis ad importandum
frumentum proficisci. Eo consilio probato proxima nocte duobus milibus ar-
matorum relictis: reliquos ex oppido Drapes & Luterius educūt. Hi paucos
dies morari ex finibus cadurcorū: qui partim re frumentaria subleuare eos cu-
piebant: partim prohibere quominus sumerent: non poterant magnū nume-
rum frumenti comparare. Nonnunquam autem expeditiōibus nocturnis ca-
stella nostrorum adoriuntur. Quam ob causam. C. Caninius toto oppido mu-
nitiones circundare conatur: ne aut opus effectum tueri non posset: aut pluri-
mis in locis infirma disposita praesidia haberet magna copia frumenti compara-
ta: confident Drapes & Luterius non longius ab oppido. x. milibus: unde pau-
latim frumentum in oppidum supportarant: ipsi inter se prouincias partiuntur.
Drapes castris praesidio cum parte copiarum restitit. Luterius agmen iume-
torum ad oppidū adducit: dispositis ibi praesidiis: hora noctis circiter decima
siluestribus angustissimisq; itineribus frumentū importari in oppidum insti-
tuit: quorum strepitum uigiles castrorum cum sensissent: exploratoresq; mis-
si quae agerentur: renunciaissent: Caninius celeriter cū cohortibus armatis ex
proximis castellis in frumentarios sub ipsam lucem impetū facit. Hi repentino
malo perterriti diffugiunt ad sua praesidia: quae nostri ut uiderunt: acriter con-
tra armatos incitati neminem ex eo numero uiuū capi patiuntur. Profugit in-
de cū paucis Luterius: nec se recipit i castra. Re bene gesta: Caninius ex capti-
uis cōperit partem copiarū: cum Drapete esse in castris a milibus passuum nō
longe amplius. xii. qua re ex cōpluribus cognita: cū itelligeret: fugato duce al-
tero: perterritos reliquos facile opprimi posse magnae felicitatis eē arbitraba-
tur. neminem ex caede refugisse in castra: qui de accepta calamitate nūcium
Drapeti perferret. Sed i experiendo cum periculum nullum uideret: equitatu

ADDITIO

omnem germanosq; pedites summae uelocitatis homines ad castra hostiū pra-
mittit. Ipse legionem unam intra castra distribuit: alteram secum expeditam
ducit: cū propius hostem accessisset: ab exploratoribus: quos praemisera: co-
gnoscat castra eorum: ut barbarorū fere consuetudo est relictis loci superiori-
bus ad ripas esse fluminis demisso. At germanos equitesq; imprudentibus oī-
bus de improviso aduolasse & praelium cōmississet. Qua re cognita legiōem
armatam instructamq; adducit: ita repente omnibus ex partibus signo dato:
loca superiora capiuntur: qd' ubi accidit germani equitesq; signis legionis ui-
sis uehementissime praeliantur: cōfestim cohortes undiq; impetum faciūt oī-
bus aut interfectis: aut captis magna praeda potiunt. Capitur ipse eo praelio
Drapes. Caninius felicissime re gesta sine ullo pene militis uulnere ad obside-
dos oppidanos reuertit: externoq; hoste delero: cuius timore antea diuidere p-
sidia & munitione oppidanos circundare phibitus erat: opera undiq; imperat
administrari. Venit eodem cū suis copiis postero die. C. Fabius: partemq; op-
pidi sumit ad obsidendum. Caesar interim. M. Antoniuū quaestorem cū cohor-
tibus. xy. in belgis reliquit: ne qua rursus nouorum consiliorum capiendorū
belgis facultas daretur: ipse reliquas ciuitates addit: obsides plures imperat: ti-
mentes omniū animos consolatiōe facta sanat. Cū in carnutes uenisset quorū
in ciuitate superiore cōmentario Caesar exposuit initium belli esse ortum: qd'
praecipue eos propter conscientiam facti itinere aduertebant: quo celerius ci-
uitatem liberaret: principem sceleris illius & concitatore bellī Gutruatū ad
ad supplicium deposcit: qui & si non ciuibz quidē suis se cōmitebat: tamē ce-
lenter omnium cura quae situs in castra perducitur. Cogit in eius supplicium
Caesar contra naturā suam cōcursu maximo militū qui omnia pericula & de-
trimenta belli a Gutruato accepta referebant: adeo ut uerberibus exanimatū
corpus securi feriret. Ibi crebris litteris Caninii sit certior q̄ de Drapete & Lu-
terio gesta essent quoq; in consilio permanerent oppidani: quorū & si paucita-
tem contemnebat: tamē pertinaciam magna poena esse afficiendam iudicabat
ne uniuersa gallia non ibi uires defuisse ad resistendum romanis: sed constan-
tiam putaret: neue hoc exemplo ceterae ciuitates locorū opportunitate fretae se
uindicarent in libertatē: cum omnibus gallis notum eē sciret: reliquā esse unā
aetatem suae prouinciae: quam si sustinere posset: nullum ultra periculum ue-
rerentur. Itaq; C. Calenum legatum cum legionibus reliquit: qui iustis itine-
ribz subsequeretur. Ipse cū omni eqtatu quā potest celerrime ad Caninium
contendit. Cum cōtra expectationē omnium Caesar uxellodunū uenisset op-
pidumq; operibus clausum animaduertit: neq; ab oppugnatione recedi ui-
deret ulla conditione posse: magna autē copia frumenti abundare oppidanos
expugis conuenisset: aqua prohibere hostem temptare ccepit: flume infimā
uallem diuidebat: quae pene totum mōtem cingebat: in quo positum erat pra-
ruptum undiq; oppidum uxellodunum hoc aduerrere loci natura phibebat:
in infimis enim sic radicibus montis ferebatur: ut nullam in partem depressis
fossis deriuari posset. Erat autem oppidanis difficilis: & praeruptus eo descen-
sus ut prohibentibus nostris sine uulneribus ac piculo uitae neq; adire flumen
neq; arduo se recipe possent ascēsu. Qua difficultate eorū cognita Caesar sagit-
tariis fūditoribusq; dispositis: tormētis etiā quibsdā locis cōtra facillimos des-

Drapes fuso
exercit a
Caninio cap-
tus.

Caesar natu-
ra clemens.
Gutruatus
securi per-
cussus.

Situs Vxel-
loduni oppi-
di.

DE BELLO GALLICO

scensus collocatis aqua fluminis phibebat oppidanos: quorum postea ois multitudo aquarum unum in locum ueniebat: sub ipsius oppidi **mur**: ubi magnus fons aquarum prorumpebat ab ea parte quae uero pedum. ccc. interuallo fluminis circuitu uacabat. Hoc fonte phiberi posse oppidanos cum optarent reliqui. Caesar unus uideret non sine magno periculo regione eius uineas aggere aduersus motum & aggerem instituere cepit magno cum labore & continua dimicatione. Oppidani. n. loco superiore decurrunt: & eminus sine periculo praeliantur multosque pertinaciter succedentes uulnerant: non deterrent tamen milites nostri uineas perferre & labore atque opibus locorum uicere difficultates. Eodem tempore cumculos tectos ad aggeres ac uineas agunt ad caput fontis: quod genus operis sine ullo periculo & sine suspitione hostium facere licebat. Extruit agger in altitudinem pedum sex collocat in eo turris. x. tabulatores non quod quae moenibus aquaret: id. n. nullis operibus effici poterat: sed quae superare fontis fastigium posset. Ex ea cum tela tormentis iacerent ad fontis aditum nec sine periculo possent acciri oppidani: non tantum pecora atque iumenta: sed etiam magna hostium multitudo consumebatur: quo malo perterriti oppidani: cupas seuopice scadulis complent: eas ardentes in ope peruoluunt. Eodem tempore acerrime preliatur: ut ab incendio restinguendo dimicationis periculo deterreat romanos. Magna repente ex ipsis operibus flamma extitit: quaecumque. n. per locum precipitem missa erat ea uineis: & aggerem suppressa comprehendebat id ipsum: quod morabatur. Milites contra nostri quod periculo suo genere prelii locoque iniquo premebantur: tamen omnia fortissimo sustinebant animo Res. n. gerebantur & excelso loco: & in conspectu exercitus nostri magnusque utrinque clamor oriebatur: ita ut quisque poterat maxime insignis quo notior testatiorque uirtutis esset eius talis hostium flammeque se osterebant. Caesar cum complures suos uulnerari uideret ex omnibus oppidi partibus cohortes montem ascendere: & simulatione moenium occupandorum clamorem undique iubet tolerare. Quo facto perterriti oppidani: cum quid ageretur in locis reliquis essent ignari: suspensi reuocant ab impugnandis operibus armatos: murisque disponunt. Ita nostri sine prelii facto celeriter: opera flamma comprehensa partim restingunt: partim rescindunt: partim interseindunt. Cum pertinaciter resisterent oppidani magna etiam parte amissa sui suorum in sententia permanebant. Ad postremum cum nictulis uenae fontis intercisae sunt atque auersae: quo facto repente perennis exaruit fons: tantaque attulit oppidanis salutis desperatione: ut id non hominum consilio sed deorum uoluntate factum putarent. Itaque se necessitate coacti tradiderunt. Caesar cum sua lenitate cognita omnibus sciret: neque uereretur nequid crudelitatis naturae uideretur asperius fecisse: neque exitum consiliorum suorum animaduuerteret si tali ratione diuersis in locis plures consilia iniussent: exemplo supplicii deterrendos reliquos existimauit. Itaque omnibus qui arma tulerant: manus praecidit: uitamque concessit: quo testatior esset poena improborum. Drapes quem captum esse a Caninio docuit: siue indignatione & dolore uiculorum: siue timore grauioris supplicii: paucis diebus cibo abstinuit: atque ita iterum. Eodem tempore Luterius ad Luterius quem profugisse ex prelio scripsi: cum in potestate uenisset. Epasna: Caesar de: Ati Aruerni crebro enim mutandis locis: multorum fidei se commendabat: quod nulla sine periculo moraturus uidebatur: cum sibi conscius esset: quam inimicum deberet Caesar habere: hunc Epasnaetus Aruernus amicissimus po. ro. sine dubitatione ulla uinctum ad caesarem deduxit. Labienus inter in treuiris equestre praedium

Vxellodunum se Caesarum dedit. Manus his armatae praecisae. Drapes inedia moritur. Luterius ad Caesarem ductus.

ADDITIO

fecit secundum: compluribus treuiris interfectis & germanis: qui nullis aduersus romanos auxilia denegabant: principes eorum uiuos in suam redegit potestate: atque in his Surum Hedum: qui & uirtutem & generis summa nobilitatem habebat: solusque ex heduis ad id tempus permanerat in armis. Ea re cognita. Caesar cum in omnibus partibus Galliae bene res gestas uideret: iudicaretque superioribus aestiuis Galliam deuictam & subactam esse: Aquitaniamque nunquam ipse adisset per. P. Crassum qua ex parte deuicisset: cum duabus legionibus in eam partem Galliae est profectus: ut ibi extremum tempus consumaret aestiuorum. Quam rem sicut cetera celeriter feliciterque confecit: namque omnes Aquitaniae ciuitates legatos ad Caesarem miserunt obsidesque ei dederunt. Quibus rebus gestis: ipse cum equitum praedio Narbonem profectus est: exercitum praefatos in hyberna deduxit: quattuor legiones in Belgio collocauit: cum M. Antonio: & C. Trebonio: & P. Vatinius legatis: duas legiones in heduos deduxit: quorum in omni Gallia summam esse auctoritatem sciebat: duas iturones ad fines carnutum posuit quae omnem illam regionem coniunctam oceano continerent. Duas reliquas in lemouicum finibus non longe ab Aruernis ne qua pars galliae uacua ab exercitu esset. Paucos dies ipse in praedia moratus: cum celeriter omnes conuentus percurrisset: publicas controuersias cognouisset: benemeritis praemia tribuisset: cognoscendi enim maximam facultatem habebat: quali quisque fuisset animo in totius galliae defectione: quam sustinuerat: fidelitate atque auxiliis praedictae illius confectis rebus ad legiones in belgium se recipit hybernataque nemetocernae: ibi cognoscit Comium Atrebatem praefatum cum equitatu suo contemdisse. Nam cum Antonius in hyberna uenisset: ciuitatesque Atrebatum in officio esset Comius: qui post illam uulnerationem quem supra commemorauimus: semper ad omnes motus paratus suis ciuibus esse consueisset: ne consilia belli querentibus auctor armorum duxque deesset parente romanis ciuitate: cum suis equitibus: se suosque latrociniiis alebat infestisque itineribus commeatus complures: qui comportabantur in hyberna romanorum: interciperet. Erat attributus Antonio praefectus equitum. C. Volusenus quadratus: qui cum eo hybernaret: hunc Antonius ad persequendum equitatum hostium mittit. Volusenus ad eam uirtutem quae singularis erat in eo magnam odium Comium adiungebat: quo libentius id faceret quod operabatur. Itaque dispositis insidiis: eius sapientius equites aggressus: secunda praedia faciebat. Nouissime cum uacillanter contendere: ac Volusenus ipsius intercipienda Comii cupiditate pertinacius cum paucis insecutus esset: ille autem fuga uacillanter Volusenum praeduxisset longius repente omnium suorum inuocat fidem atque auxilium ne sua uulnera perfidem interpositam paterentur impunita: conuersoque equo se a ceteris incautius praemittit in praefectum. Faciunt hoc idem omnes eius equites paucosque nostros conuertunt atque insequuntur. Commius incensum calcaribus equum coniungit equo quadrati: lanceaque infesta magnis uiribus medium femur traicit Voluseni praefecto uulnerato: non dubitant nostri resistere: & conuersis equis hostem pellere. Quod ubi accidit complures hostium magno nostrorum impetu perculsi uulnerantur & partim in fuga proteuntur: partim intercipiuntur. Quod ubi malum dux equi uelocitate uitauit: ac si praefecto secundo grauius ab eo uulneratus praefectus ut uitae periculum aditus uidere: refertur in castra. Comius autem siue expiato dolore suo siue magna parte amissa suorum: legatos ad Antonium mittit, seque ibi futurum ubi praescripse-

Surus Hedus.

Caesar Nemetocernae hybernata.

Volusenus lancea ictus femur.

DE BELLO GALLICO

rit: & ea facturæ quæ iperauerit: obsidibus firmat. Vnum erat illud ut timori suo concedatur: ne in conspectu ueniat cuiusque romani. Cuius postulatione antonius cum iudicaret ab iusto nasci timore: ueniam petenti dedit: obsides accepit SCIO. Cæsarem singulorum annorum singulos commentarios fecisse: quod ego non existimaui mihi faciendum: propterea quod insequens annus. L. Lentulo & C. Marcello consulibus: nullas habet Galliarum magnopere res gestas: ne quis tamen ignoraret quibus in locis Cæsar: exercitusque eo tempore fuissent pauca scribenda coniungendaque huic commentario statui. Cæsar cum in belgio hyemaret: unum illud propositum habebat: continere in amicitia ciuitates: nulli spem aut causam dare armorum: nihil enim minus uolebat: quam sub discessu suo necessitate sibi aliqua imponi belligerendi: ne cum exercitum deducturus esse bellum aliquod reliqueretur: quod omnis gallia libenter sine presenti periculo susciperet. Itaque honorifice ciuitates appellando: principes maximis premiis afficiendo: nulla onera imponendo: defessam tot aduersis praeliis galliam conditione parcendi meliore facile in pace continuit. Ipse hybernis peractis contra consuetudinem in italia maximis itineribus est profectus: ut municipia & colonias appellaret: quibus M. Antonii quaestoris sui commendauerat sacerdotii petitionem. Contendebat enim gratia cum libenter per hominem coniunctissimo: quem paulloante pramiserat ad petitionem: tum acriter contra factionem & potentiam paucorum: qui M. Antonii repulsa cæsaris decedentis gratiam couellere cupiebant. Hunc & si augere prius factum quam italia attingeret in itinere audierat: tamen non minus iustam sibi causam municipia & colonias adeundi existimauit: ut his gratias ageret: quod frequentia atque officium suum Antonio praestitissent: simulque se & honorem suum in sequentis anni commendaret petitione: propterea quod insolenter aduersarii sui gloriareretur. L. Lentulus & C. Marcellum consules creatos qui omnem honorem & dignitatem Cæsaris spoliarent ereptum sergio galbe consulatum: cum his multo plus gratia suffragiis ualuisset: quod sibi coniunctus & familiaritate & necessitudine legationis esset. Exceptus est Cæsaris aduentus ab omnibus municipiis & coloniis incredibili honore: atque amore. Tum enim primum ueniebat ab illo uniuerso galliarum bello: nihil relinquabatur quod ad ornatum portarum: iterum: locorumque omnium qua Cæsar iturus erat: excogitari posset. Cum liberis omnis multitudo obuiam procedebat. Hostiae omnibus locis imolabantur: tricliniis stratis fora templa que occupabantur: ut uel expectatissimi triumphus latitiam percipi posset. Tanta erat magnificentia apud opulentiores: cupiditas apud humiliores. Cum omnes regiones galliarum togata Cæsar percurrisset: summa cum celeritate ad exercitum nemoto cenam rediit: legionibusque ex omnibus hybernis ad fines treuironum aduocatis profectus est: ibique exercitum lustrauit. T. Labienum galliarum togata praefecit: quo maiore commendatione conciliaretur ad consularis petitionem. Ipse tantum itinere faciebat quantum satis esse ad mutationem locorum propter salubritatem existimabat. Ibi quod crebro audiebat Labienum ab inimicis suis sollicitari: certiorque fiebat: id agi paucorum consiliis: ut interposita senatus auctoritate: aliquo pre exercitus poliare: tum neque de labieno credidit quicquam: neque contra senatus auctoritatem: ut aliquid faceret: potuit adduci. Iudicabat enim liberis sententiis. P. C. causam suam facile obtineri. Nam C. Curio, trib. pl. cum Cæsaris causam dignitatemque defedenda suscepisset: saepe erat senatus pollicitus si quem timor armorum cæsaris lederet: & quoniam Pompeii

LIBER PRIMVS

dominatio atque arma non minus in foro terrorem ferret: discederet uterque ab armis exercitusque dimitteret: fore eo facto liberam & sui iuris ciuitatem neque hoc tantum pollicitus est: sed etiam per se discessionem facere coepit: quod ne fieret omnes amici Pompeii iusserunt atque ita rem moderando discesserunt. Magnum hoc testimonium senatus erat uniuersi: conueniensque superiori facto. Nam Marcellus proximo anno cum impugnaret Cæsaris dignitatem contra legem Pompeii & Crassi rettulerat ante tempus ad senatum de Cæsaris prouinciis: sententiasque dictis discessionem faciente Marcello: qui sibi omnem dignitatem ex Cæsaris inuidia quarebat: senatus frequens in omnia alia transit: quibus non frangebantur animi inimicorum Cæsaris: sed admonebantur quo maiores pararent necessitudines: quibus cogi posset senatus id probare: quod ipsi constituisent. Sic deinde S. C. ut ad bellum parthicum legio una a Cn. pompeio altera a C. cæsare mitteretur: neque obscurae hae duae legiones uni cæsari detrahunt. Nam Cn. pompeio legionem primam quam ad cæsarem miserat confectam ex delectu prouinciarum cæsari eam tamquam ex suo numero dedit. cæsar tamen cum de uoluntate aduersariorum se expoliari nemini dubium esset. Pompeio legionem remisit: & suo nomine. xy. legionem: quam in gallia habuerat citeriore: ex S. C. ei iubet tradi: in eius locum. xii. legionem in italia mittit: quae praesidia tueretur: ex quibus praesidiis. xy. deducebarur. Ipse exercitum distribuit per hyberna. C. Trebonium cum legionibus. iiii. in belgio collocat. C. Fabium cum totidem in heduos deducit. Sic enim existimabat tutissimam fore galliam: si belgae quorum maxima uirtus: & hedui quorum auctoritas summa esset: exercitibus continerentur. Ipse in italia profectus est. Quo cum uenisset: cognoscit per M. Marcellum quod legiones duas a se remissas: quae ex S. C. deberent ad parthicum bellum duci. C. pompeio traditas: atque in italia retentas esse: hoc facto: quod nulli erat dubium quin arma contra Cæsarem pararentur: tamen eo Cæsar omnia patienda esse statuit: quod sibi spes aliqua relinqueretur: iure potius disceptandi: quam belli gerendi.

Iulii Cæsaris Commentariorum de bello Ciuili. Liber Primus.

Litteris a Fabio. C. Cæsaris consulibus redditis: agre ab his impetratum est: summa tri. ple. contentione: ut in senatu recitarentur. Vt uero ex litteris ad senatum referrentur impetrari non potuit. Referunt consules de re publica. in ciuitate L. Lentulus consul senatus rei que per se non defuturum pollicetur: si audacter: ac fortiter sententias dicere uelint. Sin Cæsar respiciat: atque ei gratiam sequatur: ut superioribus fecerunt temporibus: se sibi consilium capturum: neque senatus auctoritati obtemperaturum: habere se quoque ad Cæsaris gratiam atque amicitiam receptum. In eadem sententiam loquitur Scipio Pompeio esse in animo reipublicae non deesse si senatus sequatur: si contetur: aut agat lenius: nequam eius auxilium: si postea uolet: senatum imploraturum. Haec Scipionis oratio: quod senatus in urbe habebatur. Pompeiusque aderat ex ipsius ore Pompeii mitti uidebatur. Dixerat aliquis leniorem sententiam: ut prius M. Marcellus ingressus in eam orationem non oportere ante de ea re ad senatum referri: quam delectus tota italia habitus & exercitus

L. Lentulus
consul.

Scipio.

M. Marcellus.

Cæsar in Italiam redit.

DE BELLO CIVILI

M. Calidius
M. Rufus
M. Antonius
Q. Cassius
Pompeius
C. Curio
L. Piso Censor
L. Roscius
Prætor
Cato inimicus
Cæsar
Lentulus
Sylla
Pompeius
Ius nemine
secum dignitate
uolens æquum
Cæsar erat
Rauennæ

cōscripti essent: quo p̄sidio tuto & libere quæ uellet senat⁹: decernere auderet
ut. M. Calidius q̄ censebat: ut pōpeius in suas puñcias proficisceretur: ne qua
esset armorū cā timere: Cæsarem correptis ab eo duabus legionibus: ne ad ei⁹
periculū referuare & retinere eas ad urbē pompeius uideretur. ut. M. Rufus
q̄ sententiā Calidii paucis fere mutatis uerbis sequebat⁹: hi oēs cōuicio. L. Lē
tulū cōf. correpti: exagitabatur. Lētulus sententiā Calidii p̄nūciatur⁹ se oīo ne
gauit. Marcellus p̄terit⁹ cōuiciis a sua sententiā discessit. Sic uocib⁹ consulis
terrore p̄sentis exercit⁹: minis amicorū Pōpeii: plariq⁹ cōpuli inuiti: & coacti
Scipionis sententiā sequuntur uti añ certū diē Cæsar exercitū dimittat. Si nō fa
ciat: eū aduersus rēp. factur⁹ uideri: intercedit. M. Antonius. Q. Cassius tr. ple.
refertur cōfessim de intercessiōe tri. dicunt⁹ sententiā graues: ut q̄sq⁹ accerbissi
me crudelissimeq⁹ dixit ita q̄ maxie ab inimicis Cæsaris collaudat⁹. misso ad ue
speꝝ senatu: oēs q̄ sūt ei⁹ ordinis a pōpeio euocatur. Laudat pōpeius atq⁹ i po
steꝝ cōfirmat: legniores castigat atq⁹ icitat: multi undiq⁹ ex ueterib⁹ pompeii
exercitib⁹: ipe p̄mior⁹ atq⁹ a Cæsare ordinū euocatur: multi ex duab⁹ legiōib⁹
quæ sūt traditæ accersit. Cōpletur urbs ad ciuium comitiōrū tr. pl. C. curio euo
cat: oēs amici cōsulū necessarij pōpeii: atq⁹ eorū q̄ ueteres inimicitias cū Cæsa
re gerebāt: coguntur i senatū: quorū uocib⁹ & cōcursu terrentur infirmiores:
dubii cōfirmatur: plerisq⁹ uero libere ptās decernēdi eripitur. pollicetur. L. pi
so censor sese iturū ad cæsarem. Item. L. Roscius p̄tor: q̄ de his rebo eū doce
ant. Sex dies ad rē conficiendā spatū postulāt: dicuntur etiā a nonnullis sentē
tiā: ut legati ad cæsarem mittantur q̄ uolūtatem senatus ei pponāt: oībo his resi
statur: oībusq⁹ oīo cons. Scipionis. Catōis opponitur. Catonem ueteres inimi
citiæ Cæsaris icitat: & dolor repulsæ: Lētulus aris alieni magnitudie & spe ex
ercitus: ac puñciarū. & regū appelladōꝝ largitionib⁹ mouetur: seq⁹ alt⁹ fo
re Syllā iter suos gloriatur ad quē sūma ip̄i redeat scipionē eadē spes puñcie
atq⁹ exercitū ipellit. Q uos se p̄ necessitudie ptit⁹: cū pōpeio arbitrabat⁹: si
mul iudiciorū metus: adulatio atq⁹ ostētatio sui: & potētū: q̄ rep. iudiciisq⁹ tū
plurimū pollebāt. Ipe pōpeius ab inimicis Cæsaris incitatus & q̄ nemine di
gnitate secū exæq̄ri uolebat totū se ab eius amicitia auerterat & cū cōmunib⁹
inimicis i grām redierat: q̄q⁹ ipe maximā p̄tē illo affinitatis tpe adiūxerat. Cæ
sar simul ifamia duarū legionū p̄mot⁹: q̄s ab itinere Asiæ syriæq⁹ ad suā potētā
dominatūq⁹ cōuerterat rē ad arma deduci studebat. His de causis agūt oīa
rupit atq⁹ turbate: neq⁹ docendi cæsaris p̄pings ei⁹ spatū datur: nec tr. pl. sui
piculi depcādi neq⁹ ēt extremi iuris intercessiōe retinēdi qd. L. Sylla reliquerat
facultas tribuit: sed de sua salute die septio cogitare cogūt: q̄ illi turbulētissi
mi supioris t̄p̄i tr. pl. octo deniq⁹ mēses suarū actionū respiceꝝ: ac timeꝝ celsue
rāt. decurrit ad istd extremū atq⁹ ultimū. S. C. quo nisi pene i ip̄o urbis icēdio
atq⁹ despatioe oīum salutis: latoꝝ audacia nūq̄ añ discessū est: dent operā cō.
p. r. tr. pl. q̄q⁹ cō. sunt ad urbē: ne qd respu. detrimenti capiat. Hæc. S. C. per
scribuntur ad. y. idus ianuarii. Itaque quinque primis diebus quibus haberi
senatus potuit: qua ex die consulatum inuit Lentulus biduo excepto comitali:
de imperio cæsaris: & de amplissimis uiris tri. ple. grauissime acerbissimeque
decernitur profugiunt statim ex urbe tr. ple. seseque ad cæsarem conferunt. Is
eo tpe erat Rauennæ: expectabatq⁹ suis leuissimis postulatib⁹ respoꝝa: siqua hor

LIBER PRIMVS

minū æquitate: res ad ociū deduci posset. Proximis diebus habetur senat⁹ ex
tra urbē: Pōpeius eadē illa quæ p̄ Scipionē ostēderat: agit. Senat⁹ uirtutē con
statiāq⁹ collaudat: copias suas exponit: legiōes habere sese paratas. x. Preterea
cognitū cōptūq⁹ sibi alieno esse aio i cæsare milites: neq⁹ his posse psuaderi: uti
eū defendāt: aut sequantur. De reliq⁹ reb⁹ ad senatū referūt: tota: ut Italia dele
ctus hēant. Faustus Sylla p̄pere i mauritaniā mittitur: pecunia uti ex ara
rio Pōpeio datur: referūt ēt de rege Iuba: ut soci⁹ sit atq⁹ amic⁹ Marcellus ue
ro passus i p̄sentia se negat. De fausto ipedit Philippus tr. pl. De reliq⁹ reb⁹
S. C. p̄scribuntur: puñciæ priuatis decernuntur: duæ cōsulares: reliquæ p̄tor
Scipioi obuēit Syria. L. Domitio Gallia: Philippus & Marcellus priuato con
filio p̄tereuntur: neq⁹ eorū sortes deiiciuntur. In reliq⁹ puñcias p̄tores mittuntur
neq⁹ expectāt: qd supiorib⁹ annis acciderat: ut de eorū ip̄erio ad populū refera
tur: paludatiq⁹ uotis nuncupatis exeunt: consules quod ante id tempus accide
rat nunquam ex urbe proficiscuntur. Lictoresq⁹ habent i urbe ex capitolio pri
uatim: contra omnia uetustatis exempla tota Italia delectus habentur arma i
perantur: pecuniæ a municipiis exiguntur & afanis tolluntur: omnia diuina
& humana iura permiscuntur: quibus rebus cognitis Cæsar apud milites con
cionatur: omniū temporum iniurias inimicorum in se commemorat: a quib⁹
deductū: ac deprauatū Pompeium queritur: inuidia atque obtreccatione lau
dis suæ cui⁹ ipe honori & dignitati sp̄ fauerit: adiutorq⁹ fuerit. Nouū i rep. in
troductū exēplū queritur: ut tribunitia intercessio armis notaretur: atque op
primeretur: quæ superioribus annis armis esset restituta. Syllam nudata om
nibus rebus tribunitia potestate: tamen intercessionem liberam reliquisse. pō
peium qui amissam restituisse uidebatur: dona etiam: quæ ante habuerat: ade
misse. Quotiēscunque sit decretum: darent magistratus operam: ne quid res
publica detrimētū caperet: qua uoce: & quo. S. C. populus romanus ad arma
sit uocatus: factum in perniciosis legibus: in tribunitia: in secessione populi: tē
plis locisq⁹ editoribus occupatis: atq⁹ hæc superioribus ætatis exēpla expiata sa
turnini atq⁹ gracchorū casib⁹ docet: quæ rerū illo tempore nihil factū nec co
gitatum quidem nulla lex promulgata: nō cum populo agi cōceptum nulla se
cessio facta: hortatur cuius imperatoris ductu nouē annis reimpu. felicissime
gesserint: plurimaq⁹ prælia secunda fecerint: omnem Galliam: germaniamq⁹
pacauerint: ut eius existimationē dignitatēq⁹ ab inimicis defendant. cōclamāt
legiōes terrarū decimæ: quæ aderat milites hanc enim initio tumultus euo: attē
rat. reliquæ nondum conuenerant sese paratos esse imperatoris sui tribunorū
que pl. iniurias defendere cognita militum uolūtate: Ariminum cum ea legio
ne proficiscitur: ibique tr. pl. qui ad eū confugerat conuenit: reliquas legiōes
ex hybernis euocat & subsequi iubet eo. L. Cæsar adolescēs uenit: cuius pater
Cæsaris erat legatus: his reliquo sermone confecto cuius rei cā uenerat: habe
re se a pompeio: ad eum priuati officii mādata demonstrat: uelle pompeium
se Cæsari purgatum: ne ea quæ reip. causā ægerit: i suam contumeliam uertat
semper se reipu. cōmoda priuatis necessitatib⁹ habuisse potiora. Cæsare quo
que pro sua dignitate debere: & studiū: & iracundiā suā reip. dimittere: neq⁹
adeo graui er irasci inimicis: ne cū illis noceret se speret reipub. noceat: pauca
eiusdē generis addit: cū excusatiōe pōpeii cōiuncta eadē se atq⁹ eisdē reb⁹ præ

Scipioni ob
uenit Syria.
L. Domitio
gallia.

Cæsar apud milites
concionatur.

11

Cæsar arimi
nū pfectus.

DE BELLO CIVILI

tor Roscius agit cū Cæsare sibiq; Pōpeiū cōmemorasse demonstrat: quæ res & si nihil ad leuādas iniurias pertinere uidebantur: tñ idoneos nactus hoīes: per quos ea quæ uellet ad eū pferrentur: petit ab utroq; quoniā Pōpeiū mādāta ad se detulerūt: ne grauetur sua: quōq; ad eū postulata deferre. si paruo labori magnas cōtrouersitas tollere: atq; oēm Italiā metu liberare possēt: sibi sp̄ reip. primā fuisse dignitatē: uitāq; potiorē: doluisse se q; p beneficio sibi cōmēlia ab inimicis extorqueretur: creptoq; semestri ip̄io: i urbē retraheretur: cui⁹ ablen tis rōem haberi p̄ximis comitiis populus iussisset: tñ hāc honoris iacturā sui reip. cā æquo aīo tulisse cū lras ad senatū miserit: ut oēs ab exercitib⁹ discede rēt: ne id qdē ipetrauisset: tota Italiā delectus haberet: retineri legiōes duas quæ a se simulatiōe parthici belli sint abductæ: ciuitatē eē in armis: quonā hāc oīa nisi ad suā p̄niciē p̄tinere: sed tñ ad oīa se descēdere paratū: atq; oīa pati reipu. cā pficiscatur Pōpeiū suas puīcias: ipsi exercit⁹ dimittant: discedāt in Italia oēs ab armis: metus a ciuitate tollatur: libera comitiā atq; oīs resp. S. P. Q. u. R. pmittatur: hāc quo facili⁹ certisq; conditionib⁹ fiāt: & iureiurādo sancian tur: aut ipse ppius accedat: aut se patiatur accedere: fore uti p colloq; omnes controuersia componantur. Acceptis mandatis Roscius cum .L. Cæsare Ca puā peruenit: ibiq; consules Pompeiumq; inuenit: postulata Cæsaris renūci at. Illi deliberata respondent: scriptaq; ad eū mandata per eos remittunt: quo rū hāc erat summa. Cæsar in Galliā reuerteretur: Arimino excederet: exerci tus dimitteret: quæ si fecisset. Pompeium in Hispanias iturum. Interea quoad fides esset data. Cæsarem facturū quæ polliceretur: non intermissuros consu les. Pōpeiūq; delectus. Erat iniqua conditio postulare: ut Cæsar Arimino ex cederet: atq; in puīciā reuerteretur. Ipsum: & puīcias: & legiōes alienas te nere: exercitum Cæsaris uelle dimitti: delectus habere: polliceri se in prouiciā iturum: neq; ante quem diem iturus sit definire: ut si peractō Cæsaris consula to Pompeius profectus non esset: nulla tamē mendacii religione obstrictus ui deretur: tempus uero colloquio nō dare neque accessurum polliceri: magnā pacis desperationem afferebat. Itaque ab Arimino. M. Antonium cum cohor tibus quinq; Aretū mittit. Ipse Arimini cum duabus legionibus subsistit: dele ctum habere instituit. Pisaurum. Phanum. Anconam singulis cohortibus oc cupat. Interea certior factus Tignium Thermū prætorem cohortibus quin que tenere: oppidū munire: omniumq; esse tigniorum optima erga se uolun tate. Curionem cū tribus cohortibus: quas pisauri: & arimini habebat mittit. Cuius aduentu cognito: diffusus municipii uoluntate Thermus cohortes ex urbe reducit & profugit: milites in itinere ab eo discedunt ac domum reuertun tur. Curio omnium summa uoluntate Tignium recipit. Quib⁹ rebus cogni tis cōsensus municipiorū uolūtatibus Cæsar cohortes legionis. xiii. ex p̄sidiis de ducit. Auximūq; proficiscitur: quod oppidū Actius cohortibus: introductis tenebat: delectūq; toto piceno circūmissis senatoribus habebat: aduentu Cæ saris cognito decuriones Auximi ad Actium Varum frequentes conueniunt: docent sui iudicii rem non esse: neq; se neq; reliquos municipes pati posse. C. Cæsarem ip̄ratorem bene de rep. meritū: tantis rebus gestis oppido mœni busq; prohiberi: proinde habeat rationem posteritatis: & periculi sui. Quorū oratione permotus. M. Varus præsidium quod introduxerat ex oppido edu

Cōf. & pom
pe. Capuē

M. Antoni⁹
Aretū mis
sus. Pisaurū
Phanū An
cona Tigni
um Ther
mus p̄tor cē
sar Auximū
p̄fect⁹ Acti
us Varus.

LIBER PRIMVS

cit: & profugit: hunc ex primo ordine pauci Cæsaris cōsecuti milites cōsistere cogunt: commissioq; prælio deferitur a suis Varus: nōnulla pars militū disce dit reliqui ad Cæsare pueniunt: atq; una cū his depræhensus. L. Puppīus pri mipili centurio adducitur: q hunc eundē ordinē in exercitu. C. Pōpeiū: antea duxerat. At Cæsar milites actianos collaudat. Puppium dimittit. Auximatib⁹ agit gratias seq; eorū facti memorē pollicetur. Quibus rebus Romā nuncia tistatus repente terror inuasit: ut cum Lentulus consul Romam ad apperien dum ararium uenisset ad pecuniā Pompeio ex senatus consulto proferendā: protinus aperto sanctiore arario ex urbe pfugeret. Cæsar enim aduētare iam iāque adesse eiusequites falso nunciabantur: hunc Marcellus collega & plari que magistratus consecuti sunt. Cn. Pōpeiū pridie eius diei ex urbe p̄fectus iter ad legiones habebat: quas a cæsare acceptas in Apulia hybernorum cau sa disposuerat delectus intra urbem intermittuntur: nihil citra Capuā tutum esse omnibus uidebatur. Capuā primū sese confirmant & colligunt: delectū que colonorum qui lege Iulia Capuam deducti erant habere instituunt gladio resq; quos ibi Cæsar in ludo habebat ad forum p̄ductos Lētulus libertati cō firmat: atq; his equos attribuit & se sequi iussit: quos postea munitus a suis qd ea res omnium iudicio repræhendebatur: circū familiares conuentus campa nia custodiæ causa distribuit. Auximo Cæsar progressus omnē agrū picenū percurrit: cunctæ earum regionum præfecturæ libentissimis animis eum re cipiunt: exercitumq; eius omnibus rebus iuuāt: etiā ex cingulo: qd oppidū Labienus constituerat: suaq; pecunia exadificauerat: ad eum legati ueniunt: quæq; imperauerit: sese cupidissime facturos pollicetur: milites imperat: mit tuntq; Interea legio duodecima Cæsare consequitur: cum his duabus Asculū picenum proficiscitur. Id oppidū Lentulus Spinter decē cohortibus tenebat: qui Cæsaris aduentu cognito: profugit ex oppido: cohortesq; secum abduce re conatus magna parte militū deserit. Relictus in itinere cum paucis inci dit in Iubiliū Rufum missum a Pompeio in agrum picenum confirmando rum hominum causa: a quo factus Iubilius certior: quæ res in piceno gereren tur: milites ab eo accipit: ipsum dimittit: ipse ex finitimis regionibus quas pōt cōtrahit cohortes: ex delectib⁹ pōpeanis: i his camerino fugiētē Vlcellē Hix cū cohortib⁹ quas ibi præsidio habuerat: excipit: quibus coactis: tredecim ef ficat cū his ad Domitiū Aenobarbū Corfiniū magnis itineribus p̄ueit. Cæsa rēq; adesse cū legiōib⁹ duabus nunciat. Domiti⁹ p se circiter uiginti cohortes ex alba: & maris & pellignis: & finitimis ab regiōib⁹ coegerat. Recepto Fir mo: expulsoq; Lētulo Cæsar cōgrī milites: q ab eo discesserāt delectūq; istitui iubet ip̄e unū diē ibi rei frumētariæ cā morat⁹ Corfiniū cōtēdit. eo cū uenisset cohortes qnq; præmissæ a Domitio ex oppido pōtē fluminis iterrūpebāt qui erat ab oppido milia passuū circiter tria ibi cū añ cursoribus Cæsaris: p̄lio cō misso: celeriter domitiāi a pōte repulsi: se i oppidū receperūt. Cæsar legiōib⁹ traductis ad oppidū cōstitit: iustaq; mūrē castra posuit. Re cognita Domitius ad Pōpeiū i Apuliā p̄itos regionum: magno proposito p̄amio: tum litteris mit tit: qui petant: atque orent: ut sibi subueniat. Cæsarem duobus exercitibus & locorum angustis facile intercludi posse: frumētoque prohiberi: qd nisi fece rit: se cohortesq; amplius triginta: magnumque numerum senatorum atque

Cæs. aggrē
cenū p̄currit
Cigulū op.
a labiēo cōf.
Asculū pice
nū pficiscit
Cæs. Lētul⁹
Spiter Iubu
li⁹ Rufus ca
merinū Vl
cilles Hirus
Domitius
Aenobarb⁹
Corfiniū Al
ba Maris pe
ligni Firmū

DE BELLO CIVILI

equitum romanorum in periculum esse uenturum. Interim suos cohortatus tormenta in muris disponit: certasque cui partes ad custodiā urbis attribuit: militibus in concione: agros ex suis possessionibus pollicetur quadraginta in singulos iugera: & pro rata parte centurionibus euocatisque. Interim Cæsari nunciatur. Sulmonenses quod oppidū a Corfinio septem milium interuallo abest: cupere ea facere quæ uellet se a. Q. Lucetio senatore: & Actio Peligno phiberi: quod operipidū septē cohortū p̄sidio tenebāt. Mittit eo. M. Antoniū cū legionis octauæ cohortibusque. Sulmonenses simul atque nra signa uiderūt: portas aperuerunt. Lucetius & Actius de uniueris oppidā obuiā gratulātes Antonio exierunt. Lucetius & Actius de muro se deiecerūt. Actius ad Antoniū deductus petit: ut ad Cæsare mitteretur. Antoniū cū cohortibus & Actio eodem die: quo p̄fectus erat reuertitur. Cæsar eas cohortes cū exercitu suo coniunxit. Actiumque incolumē dimisit. Cæsar primis diebus castra magnis opib⁹ munire: & ex finitimis municipiis frumentū cōportare reliquasque copias expectare instituit: eo triduo legio octaua ad eū uenit: cohortesque ex nouis Galliæ delectibus. xxii. equitesque a rege Morico circiter terecēti: quorum aduentu altera castra ad alterā oppidi partem ponit. His castris Curionē p̄fectis reliquis diebus oppidū uallo castellisque circumuenire instituit: cuius operis maxima parte effecta eodem fere tempore missi ad Pompeiū reuertuntur. Litteris p̄lectis Domitius simulatus in consilio pronūciat Pompeiū celeriter subsidio uenturū: hortaturque eos ne animo deficiāt quæque usui ad defendendū oppidū sit parent. Ipse arcane cū paucis familiaribus suis colloquitur: consiliumque fugæ capere constituit. Cū multus Domitii cum orationem nō cōsentiret atque omnia trepidantius timidi⁹ ageret quæ superioribus diebus consueffet: multūque cum suis consultādī causa secreto p̄ter consuetudinem colloqueretur: concilia conuentusque hominū fugeret: res diutius tegi: dissimularique nō potuit. Pompeius enim rescripserat se rem in suum periculū deducturū nō esse neque suo consilio aut uoluntate Domitium se in oppidū Corfinium contulisse. Proinde si qua facultas fuisset ad se cum omnibus copiis ueniret. Id ne fieri posset obsidione atque oppidi circummunitione fiebat. Diuulgato Domitii consilio milites qui erant Corfinii prima uespera secessionem faciunt atque ita inter se per tri. militum centurionesque: atque honestissimos sui generis colloquuntur: obsideri se a Cæsare: opera munitio nesque prope esse p̄fectas: ducē suū Domitiū cuius spe atque fiducia p̄manserint: proiectus oibus: fugæ consiliū capere: debere se suæ salutis rationem habere. Ab his primo marsi dissentire incipiunt: eamque oppidi partem: quæ munitissima uideretur occupant: tantaque inter eos dissensio extitit: ut manum cōferere atque armis dimicare conarentur: post paulo tamen inter nunciis ultro citroque missis: quæ ignorabāt de. L. Domitii fuga cognoscunt. Itaque oēs uno consilio Domitiū productum in publicum circumsistunt & custodiunt: legatosque ad Cæsarem mittunt sese paratos esse portas aperire quæque imperauerit facere: & Domitiū uiuū in ei⁹ potestate tradere. Quibus rebus cognitis Cæsar & si magni interesse arbitrabatur quæ primū oppido potiri: cohortesque ad se in castra traducere: nequa aut largitionibus: aut animi cōfirmatiōe: aut falsis nūciis cōmutatio fieret uolūtatis: quod sæpe in bello paruis momētis: magni casus itercederēt: tū ueritus: ne militū introitu: & nocturni temporis licentia: oppidum di

LIBER PRIMVS

riperetur: eos qui uenerant: collaudat: atque in oppidū dimittit: portas murosque asseruari iubet: ipse his operibus quæ facere instituerat: milites: disponit: nō certis spatiis intermissis: ut erat superiorū dieꝝ consuetudo: sed perpetuis uigiliis stationibusque ut contingant inter se: atque oēm munitionē expleat tri. militū: & p̄fectos circummitti: atque hortatur: non solū ab eruptionibus caueant: sed etiā singulorū hominū occultos exitus asseruent: neque eo tam remisso: ac languido animo quisque omnium fuit: qui nocte conquieuerit: tāta erat summa rerum expectatio: ut nullus in aliā partē mente atque animo traheretur: quid ipsi corfiniensibus: quid Domitio: quid Lentulo: quid reliquis accideret: qui quosque euentus exciperet: quarta uigilia circiter Lentulus Spinter de muro cum uigiliis custodibusque nostris colloquitur: uelle si sibi potestas fiat Cæsare cōuenire. Facta potestate: ex oppido mittitur: neque ab eo prius Domitiā milites discedunt quæ in cōspectū Cæsaris deducat: cū eo de salute sua orat: atque obsecrat: ut sibi parcat: ueterēque amicitia cōmemorat. Cæsarisque in se beneficia exponit: quæ erant maxima: quæ per eum in collegiū pontificū uenerat: quæ prouinciam Hispaniæ ex prætura habuerat: in petitione cōsulatus erat subleuatus: cuius orationē Cæsar interpolat: se non maleficiū causa ex prouincia egressū: sed uti se a contumeliis inimicorum defenderet: ut se & populū romanum: paucorum factione oppressum: in libertatē uindicaret: ut tri. ple. in ea re ex ciuitate expulsos in suam dignitatē restitueret. Cuius ratione confirmatus Lentulus ut in oppidum reuerū liceat: petit: quod de sua salute impetrauerit: fore ēt reliquis ad suā spem solatio: adeo esse perterritos nōnullos ut suæ uitæ durius cōsulere cōgantur: facta potestate discedit. Cæsar ubi illuxit: omnes senatores senaturumque liberos: tribunos militū equitesque romanos: ad se perducere iubet. Erant senatorii ordinis. L. Domitius & P. Lentulus Spinter Rufus Sextus Quintilius Varus quæstor. L. Rubius Præterea filius Domitii: aliique cōplures adolescentes & magnus numerus equitū romanorum & decurionum: quos ex municipiis Domitius euocauerat: hos oēs p̄ductos a contumeliis militum conuiciisque prohibet: pauca apud eos loquitur quod sibi aperte eorū gratia relata nō sit: pro suis in eos maximis beneficiis: dimittit omnes incollumes: aurum quod adduxerat Domitius: atque in publicum deposuerat: allatum ad se ab his uiris corfiniensibus Domitio reddit: ne continentior in uita hominum quam in pecunia fuisse uideatur: & si eam pecuniam publicam esse constabat: datamque a Pompeio in stipendiū: milites Domitianos sacramentum apud se dicere iubet: atque eo die castra mouet: iustumque iter conficit: septem omnino dies ad Corfinium cōmoratus: & per fines marucinorum: ferentinorum: larinatū in Apuliā peruenit. Pompeius his rebus cognitis: quæ erant ad Corfinium gestæ: luceria p̄ficiscitur. Cannusiū atque inde Brundisium: copias undique omnes ex nouis delectibus ad se cogere iubet: seruos pastores armat: atque his equos attribuit: ex his circiter trecentos equites cōficit. L. Mālius prætore Albam cum cohortibus sex profugit. Rutilius luppus prætore Tarantiā cum trib⁹: quæ procul equitatū: Cæsaris cōspicata: cui præerat Biuius Curius: relicto prætore: signa ad Curiū trāsferunt: & ad eū trāsēūt. Itē reliquis itineribus: nōnullæ cohortes in agmē Cæsaris: aliæ in equites incidūt. Reducit ad eū de phensus ex itinere. Cn. Magius Cremōa p̄fectus fabrum. C. Pompeiū: quē Cæsar ad eū remittit cū mā

Lentulus Spinter de muro se deiecit oba ueteremq amicitia sua in Cæsarem commemorat.

Dimissi incollumes senatores

Marucini. Ferentini Larinates Cæs. in Apuliam puenit Pompeius Brundisium profectus Luceria. Canusium L. Manlius Albā pfugit

Rutilius Lu-
pus Taraci-
nā Magius
Cremōa di-
missus. Cae-
sar Brūdu. p
uenit Conf.
Dyrachiū p
fecti

Cæsar portū
obstruit.

Corbi⁹Can-
nius. Scribo-
nius Libo.

dati quoniā ad id tēpus facultas colloquendi fuerit atq; ad eum Brūduſium
ſit uenturus: iſte reſe reip. & cōmunis ſalutis ſe cū Pōpeiō colloq; neq; uero idē
perſici longo itinēris ſpatio: cū per alios conditiōes ferantur: ac ſi corā de oib⁹
cōditiōibus diſceptet. Iſ datis mandatis: Brūduſiū cū legionib⁹ ſex peruenit.
Veteranis quattuor reliquis. quas ex nouo delectu cōfecerat: atq; in itinere cō-
pleuerat: domitianas. n. cohortes p̄tinus a Corfinio in Siciliā miſerat: reppe-
rit: cōſules Dyrachiū p̄fectos cum magna parte exercitus. Pōpeiū remane-
re Brundusiū cū cohortibus decē: neq; certū inueniri poterat: obtinēdi ne cā
Brūduſiū ibi remanſiſſet: quo facilius oē Adriaticū mare ex ultimis Italiæ par-
tibus: legionibusq; græciæ in poteſtatē haberet atq; ex utraq; parte bellū ad-
miniſtrare poſſet: an inopia nauū ibi remanſiſſet: ueritusq; ne Italia ille dimi-
tendam nō exiſtimaret exitus adminiſtratiōesq; Brūduſiū portus impedire iſti-
tuit: quorū opex hęc erat ratio: qua fauces erant anguſtiſſimæ portus molem
atq; aggerē ab utraq; parte littoris iacebat: q; his locis erat mare uaduofū: lon-
gius p̄greſſus: cū agger altiore aqua contineri non poſſet: rates duplices: quo
quo uerſus pedibus triginta e regiōe mollis collocabat: has quaternis ancho-
ris & quattuor angulis diſtinebat: ne fluctib⁹ mouerent: his p̄fectis colloca-
tiſq; alias deinceps pari magnitudie rates iūgebat: has terra atq; aggere conte-
gebat: ne adit⁹ atq; incurſus ad defendendū impediret. A fronte atq; ab utro-
que latere cratibus ac pluteis p̄tegebat. In quarta quoq; earū turres binoꝝ tabu-
latorū excitabat: quo cōmodius ab ipetu nauū icēdiſq; defendere. Cōtra hęc
Pōpetus naues magnas onerarias: quas in portu Brūduſino dephenderat: ad-
ornabat. Ibi turres cū ternis tabulatis erigebat: eaſq; tormētis & omni genere
tælorū cōpletas ad opa Cæſaris appellabat: ut rates perumperet: atq; opera di-
ſturbaret ſic quottidie utrinq; eminus fundis ſagittis reliquiſque tælis pugna-
bant: atque hęc ita Cæſar adminiſtrabat: ut conditiōes pacis dimittēdas nō
exiſtimaret. Ac tætiſi magnope admirabatur. Magiū: quē ad Pompeiū cum
mandatis miſerat: ad ſenō remitti: atque ea res ſæpe temptata: & ſi ipetus ei⁹
conſiliaque tradebat: tamen omnibus rebus in eo perſeuerandum putabat.
Itaque Corbium Caniniū Rebiliū legatū familiārē neceſſariūque Scriboniū
Libonis mittit ad eū colloquiū cauſa: mandat ut Libonem de cōcilianda pace
hortetur. In primis ipſe cum Pompeio colloqueretur: poſtulat magnopere ſe
ſe confidere demonſtrat ſi eius rei ſit poteſtas facta fore: ut æquis conditiōib⁹
diſcedatur: cuius rei magnam partem laudis atque æſtimationis ad libonem
peruenturam ſi illo auctore: atque agente ab armis ſit diſceſum Libo a collo-
quio Caniniū digreſſus ad Pompeiū proficiſcitur. Paulo poſt renunciāt: qđ
conſules abſint: nec ſine illis de compoſitione agi poſſe. Ita ſæpius rem fruſtra
temptatam Cæſar aliquando dimittendam ſibi iudicabat & de bello agendū
prope dimidia parte operis a Cæſare effecta diebusque in ea re cōſumptis no-
uem naues a conſulibus Dyrachio remiſſæ: quæ priorem partem exercitus eo
deportauerant Brundusiū reuertuntur. Pōpeiū ſiue operib⁹ Cæſaris permo-
tus: ſiue etiā quod ab initio Italia excedere conſtituerat aduentu nauium p̄-
fectionem parare incipit: & quo facilius impetū Cæſaris traderet ne ſub ipa
p̄fectione milites oppidū irrupērent: portas obſtruit: uicos plateaſq; inædifi-
cat: foſſas tranſuerſas uiis præducit: atq; ibi ſudes ſtipitesq; præcutos deſigit.

Hæc leuibus cratibus: terraq; iæquat: aditus aut atque itinera duo: quæ extra
murū ad portū ferebāt: maximis defixis trabibus: atque eis præcatis præcepit.
His paratis rebus: milites ſilentio naues cōſcendere iubet. expeditos autem ex
uocatis ſagittariis: funditoribusque raros i muro turribusque diſpōit: hos cō-
to ſigno reuocare inſtituit: cū oēs milites naues cōſcēdiſſent: his expedito lo-
co actuaria nauigia relinquit. Brundusiū Pōpeianorū militū iniuriis atque ipſi-
us Pompeii cōtumeliis permoti Cæſaris rebus fauebant. Itaque cognita pom-
peii profectione: concurſantibus illis atque in ea re occupatis: uulgo exte-
ctis ſignificabāt. Per quos re cognita Cæſar ſcalas parari: militesque armari iu-
bet: nequā rei gerendæ facultatem dimittat. pōpeiū ſub noctē naues ſoluit: q-
erāt i muro cultodię cā collocati: eo ſigno quo cōuenerāt: reuocāt noctiſque
itinērib⁹ ad naues decurrūt. Milites poſitis ſcalis muros aſcendūt: ſed moniti
a Brūduſinis ut uallū cecū: foſſasque caueāt: ſubiſtūt & lōgo itinē ab his cir-
cuncti ad portū pueniūt: duasque naues cū militibus quæ ad moles cæſaris
adhæſerāt: ſcaphis lynthibusq; dephendūt: dephēſasq; excipiūt. Cæſar & ſi
ad ſpē cōficiendi negocii maxie p̄babat coactis nauibus mare trāſire: & pom-
peiū ſeq; priuſq; ille ſeſe tranſmarinis auxiliis confirmaret: tamen rei eius mo-
rā t̄piſq; lōginitate timebat: q; oibus coactis nauibus Pōpeiū præſentē ſa-
cultatē inſequendi ſui ademerat. Relinquebatur ut ex longinquiōribus regio-
nibus Galliæ piceniq; & a freto naues eſſent expectandæ: ſed id p̄pter anni tē-
pus longū atq; impeditū uidebat. Interea ueterē exercitū duas Hiſpanias cō-
firmari: quæ: altera erat maximis beneficiis Pōpeiū deuicta: auxilia eq̄tatū pa-
rari. Galliā Italiāq; temptari ſe abſente nollebat. Itaq; in præſentia pompeii in-
ſequendi rationem omittit. In Hiſpaniam proficiſci cōſtituit. Duumuris mu-
nicipiorum omnium imperat: ut naues conquirant: Brundusiūque deducē-
das curent. Mittit in Sardiniam cum legione una Valerium legatum: in Sici-
liam Curionem propratorē romanum cum legionibus tribus. Eundem cum
Siciliam recepiſſet: protinus in Africam traducere exercitum iubet. Sar-
diniā obtinebat. M. Cato. Africam ſorte Tubero obtinere debebat. Caralita-
ni ſimul ad ſe Valeriū mitti audierunt: nondū proſecto ex Italia ſua ſponte ex
oppido Cottā eiecerūt. Ille perterritus: qđ omnem prouinciā conſentire in-
tellexit: ex Sardinia in Africam p̄fugit. Cato i Sicilia naues longas ueteres re-
ficiēbat: nouas ciuitatibus imperabat: hęc magno ſtudio peragebat. In Inca-
nis brutiſq; p̄legatos ſuos ciuiū romanorum delectus habebat: equitum p̄-
ditūq; certū numerū a ciuitatibus Siciliae exigebat: qbus rebus pene p̄fectis ad-
uentu Curionis cognito: quæritur in contione ſe p̄iectum ac proditum a. Cn.
pompeio: q oibus rebus imperatiſſim⁹ nō neceſſariū bellū ſuſcepſiſſet & ab
ſe reliq; ſq; in ſenatu interrogatus oīa ſibi eſſe ad bellū apta ac parata cōfirma-
uiſſet hęc in cognitiōe quæſtus ex puincia fugit naſti uacuas puincias ab im-
periis. Sardinia Valerius: Curio Sicilia cū exercitibus cōperueniūt. Tubero
cū in africam ueniſſet: inuenit in puincia cū imperio Actiū Varū: qui ad Au-
ximū: ut ſupra demonſtrauiſmus: amiſſis cohortibus: protinus ex fuga i Afri-
cam peruenerat: atq; eam ſua ſponte uacuam occupauerat: delectuq; habito
duas legiones effecerat hominum & locorum notitia & uſu eius prouinciæ
naſtus aditus ad ea conanda: quod paucis ante annis ex prætura eam prouin-

Pōpei⁹ Brū-
dulio exceditDuæ naues i
portu depræ-
henſæ.Valeri⁹ i ſar-
dinā miſſus
Curio i ſicili-
am ſardinia
obtinēbat
Cotta. Sicili-
am Cato.
Africā Tu-
bero.

Caesar ad urbem profectus.

Massilienses portas clauferant.

Albici.

etiam obtinuerat hic ueniente in Vtica cum nauibus Tiberonem: portu atque opido prohibet: neque affectum ualitudine filium exponere in terram patitur: sed sublati anchoris excedere eo loco coit. His rebus confectis Caesar: ut reliquum tempus a labore intermitteretur: milites in proxima municipia deducit ipse ad urbem proficiscitur: coacto senatu: iniurias inimicorum commemorat: docet se nullum extraordinarium honorem appetisse: sed expectato legitimo tempore consulatus: eo fuisse contentum: quod omnibus ciuibus pateret latum: ab decem triple. contradicentibus inimicis: Catonem uero acerrime repugnantem & pristina consuetudine dicendi mora dies extrahentem: ut sui ratio absentis habere ipso consule Pompeio: qui si improbasset: cur fieri passus esset. Si probasset cur se uti populi beneficio prohibuisset. patientiam proponit suam cum de exercitiis dimittendis ultro postulauisset in quo iactura dignitatis atque honoris ipse facturus esset. Acerbitate inimicorum docet quod ab altero postularent: si se recusaret: atque omnia permisceri malent quam imperium exercitusque dimitte. Iniuriam in eripendis legibus praedicat: crudelitatem & insolentiam in rescribendis triple. conditiones a se latas & impedita colloquia & denegata commemorat: pro quibus rebus orat ac postulat remp. suscipiant atque una secum administrarent. Sin timore de fugiant illis se honori non futurum & per se remp. administraturum. Legatos ad Pompeium mitti oportere de compositione: neque se reformidare quod in senatu paulo ante Pompeius dixisset: ad quos legati mitterentur: his auctoritatem attribui: timoremque eorum qui mitterentur: significari tenuis atque infirmi hanc animi uideri: se uero ut operibus ante studerent: sic iustitia & aequitate uelle superare. Probat rem senatus demittendis legatis se qui mitterentur: non reperienda maximeque timoris causa per se quod id munus legationis recusabat. Pompeius enim discedens ab urbe in senatu dixerat: eodem se habiturum loco quod Romae remisissent: & qui in castris Caesaris fuissent: sic triduum disputationibus excusationibusque extrahitur. Subiicit etiam. L. Metellus triple. ab inimicis Caesaris: qui hanc rem distrahat: reliquaque res quascunque agere instituerat. impediabat. Cuius cognito consilio Caesar: frustra diebus aliquot consumptis: reliquum tempus omittat infectis his quae agere destinauerat ab urbe proficiscitur: atque in ulteriorem Galliam peruenit. Quo cum uenisset: cognoscit missum a Pompeio Tibulum Rufum: quem paucis diebus ante Corfinio captum ipse dimiserat praefectum. Itaque Domitium ad occupandam Massiliam: nauibus actuariis septem: quas Sicilia & Sardinia a priuatis coactis seruis liberisque colonis suis compulerat. Praemissos etiam legatos massilienses domum nobiles adolescentes quos ab urbe discedens Pompeius erat adhortatus ne noua Caesaris officia ueterem suorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis Massilienses portas Caesaris clauferunt. Albicos barbaros homines: qui in eorum fide antiquitus erant: motisque super Massiliam: incollebant ad se uocauerant. Frumentum ex finitimis regionibus atque ex omnibus castellis in urbem conuexerant: armorum officinas in urbe instituerant muros: classem: & portas reficiebant. Euocat ad se Caesar massiliensem primum cum his agit: ne initium inferendi belli a massiliensibus oriatur. Debere eos Italiae totius auctoritatem seque potius quam unius hominis uoluntati obtemperare: reliquaque quae ad eorum sanandas mentes peruenire arbitrabatur: commemorat. Cuius orationem domum legati referunt: atque ea auctoritate hanc Caesaris renunciant.

Intelligere se diuisum esse populum romanum in partes duas: neque sui iudicii: neque suarumque uirium discernere: ultra pars iustior habebat causam. Principes uero esse earum partium. Cn. Pompeium & C. Caesarem patronos ciuitatis: quorum alter agros uolgarum arearumque publicarum his concesserit: alter bello uictas Gallias attribuerit: uictis galis auxerit: quare paribus eorum beneficiis par se quoque uoluntate tribuere debere: & neutrum eorum contra alterum iuuare: aut urbe: aut portibus recipere. Haec dum inter eos aguntur. Domitius nauibus Massiliam peruenit: atque ab his receptus urbi praeficit. Eius imperio classem quoque uersus dimittunt: onerarias naues: quas ubique possunt: deprehendunt: atque in portum deducunt: parum clauis: ut materia: armamentis instructis ad reliquas armandas reficiendasque utuntur: frumenti quod inuentum est in publicum conferunt: reliquas merces commeatusque ad obsidionem urbis si accideret referunt. Quibus iniuriis permotus Caesar legiones tres Massiliam adducit: turres uineasque ad oppugnationem urbis agere naues longas praefecit: numero duodecim facere instituit. Quibus effectis armatisque diebus triginta: a die materia caesa est adductisque Massiliam: his decem Brutum praefecit. C. Trebonium legatum ad oppugnationem Massiliae reliquit. Dum haec parat: atque administrat. C. Fabium legatum cum legionibus tribus quas Narbone circumque ea loca hyemandi causa disposuerat in Hispaniam praemittit: celeriterque pyrenaeos saltus occupari iubet: qui in eo tempore ab L. Afranio legato praesidiis tenebantur reliquas legiones: quae longius hyemabant: subsequi iubet. Fabius ut erat imperatum: adhibita celeritate praesidium ex saltu deiecit: magnisque itineribus ad exercitum Afranii contendit. Aduentu. L. Bibuli Rufi: quem a Pompeio missum in Hispania demonstratum est: Afranius & petreius & Varro legati Pompeii quorum unus in Hispaniam citeriorem a saltu Casbulonensi ad anam duabus legionibus: tertius ab Ana uetionum agrum Lucitaniamque pari numero legionum obtinebat officia inter se partiuntur: ut petreius ex Lucitania uetiones cum omnibus copiis ad Afranium proficiscatur. Varro cum his quas habebat: legionibus omnem ulteriorem Hispaniam tutatur. His rebus constitutis: equites auxiliaque totius Lucitaniae a petreo celtiberis: cantabris barbarisque omnibus qui ad oceanum pertinent: ab Afranio imperantur. Quibus coactis: petreius per uetiones ad Afranium peruenit: constituit communi consilio bellum ad Ilerdam propter ipsius loci opportunitatem gerere. Erant ut supra demonstratum est legiones Afranii tres petreii duae: praeterea scutatae citeriores praeciae: & cetratae ulterioris Hispaniae cohortes circiter octoginta equitum utriusque praeciae circiter quatuordecim milia Caesar legiones Hispaniam praemiserat ad sex milia auxilia peditum equitum tria milia quae omnibus superioribus bellis habuerat: & parem ex Gallia numerum: quem ipse parauerat: nominatim ex omnibus ciuitatibus nobilissimo & fortissimo quoque euocato. Hinc optimi generis hominum ex aquitanis montanisque qui Galliam praeciam attingunt. Audierat Pompeium Per Mauritania cum legionibus iter in Hispaniam facere confestimque uenturum: a Simultri militum centurionibusque mutuas pecunias sumpsit: has exercitui distribuit: Quo facto duas res consecutus est quod pignore animos centurionum deuinxit: & largitionem redemit militum uoluntates. Fabius finitimarum ciuitatum a Sicoris flumine usque litteris nunciisque temptabat. In sicore flumine pontes effecerat: duos inter se

Domitius a Massil. recipitur.

Decimus Brutus praefectus classi. C. Trebonius ad oppugnationem. Massil. relictus. C. Fabius in Hispania praemissus. Afranius petreius Varro.

Ilerda

Sicoris fluius.

distantes milia passuum quattuor: ipsis pontibus pabulatum mittebat: quae ea quae citra flumen fuerant superioribus diebus consumpserat. Hoc idem fere atque eadem de causa Pompeiani exercitus duces faciebant: crebroque iter se equestribus praeliis contendebant. Huc cum quotidiana consuetudine congressa pabulatoribus praesidio proprio legiones Fabianae duae flumen transissent: impedimenta quoque omnesque equatus sequeretur: subito iumentorum & aquae magnitudine pons est interruptus: & reliqua multitudo equitum interclusa. Quo cognito a Petreio & Afranio ex aggeribus atque cratibus quae a flumine ferebantur: celeriter suo ponte Afraniusque oppido castrisque coniunctum habebat legiones quattuor: equitatumque omnem transiecit: duabusque Fabianis occurrit legionibus: cuius aduentu nuntiato. L. Planus quoque legionibus praeparat: necessaria re coactus: locum capit superiorum diversarum aciem in duas partes constituit: ne ab equitatu circumveniri posset. Ita congressis impari numero magnos impetus legionum equatusque sustinet. Commisso ab equitibus praelio: signa duarum legionum procul ab utrisque conspiciuntur: quas Fabius ulteriore ponte subsidio nostris miserat: suspicatus fore quod accidit: ut duces aduersarios occasione & beneficio fortunae ad nostros opprimendos uterentur: quorum aduentu praelium dirimitur: ac suas uterque legiones reducit in castra. Eo biduo Caesar cum equitibus noningentis: quos ibi praesidio reliquerat in castra peruenit: pons qui fuerat tempestate interruptus: pene erat reiectus: hunc noctu perfici iussit. Ipse cognita locorum natura pontis castrisque praesidio sex cohortes reliquit: atque omnia impedimenta: & postero die omnibus copiis triplici instructa acie: ad Ilerdam proficiscitur: & sub castris Afranii constitit: & ibi paulisper sub armis moratus: fecit equo loco pugnandi potestatem. Potestate facta: Afranius copias educit: & in medio colle sub castris constituit. Caesar ubi cognouit per Afranium stare quo minus praesidio dimicaretur: ab infimis radicibus montis: intermissis circiter passibus quadringentis: castra facere constituit: & ne in opere faciendo: milites repentino hostium incursum exterrerentur: atque opere preberentur: uallo muniri uenit. Quod emiere & perculi uideri necesse erat. Sed a fronte castra contra hostem pedum quindecim fossam fieri iussit: prima & secunda acies in armis ut ab initio constituta erat: permanebat. Post hos opus in occulto acies tertia faciebat: sic omne praesidium est perfectum: quod intelligeret ab Afranio castra muniri. Sub uesperum Caesar intra hanc fossam legiones deducit atque ibi sub armis proxima nocte conuiuiscit. Postero die omnem exercitum intra fossam continet: & quod longius erat agger petendus: in praesentia similem orationem operis instituit: singulaque latera castrorum singulis attribuit legionibus munienda: fossasque ad eandem magnitudinem perfici iubet: reliquas legiones in armis expeditas contra hostem constituit. Afranius Petreiusque terrendi causa: atque operis impediendi copias suas ad infimas montis radices producunt: & praesidio lacessunt. Neque ideo Caesar opus intermittit confusus praesidio legionum trium & munitione fossarum. Illi non diu commorati: nec longius ab infimo colle prograssi copias in castra reducant. Tercio die Caesar uallo castra communis: reliquas cohortes: in superioribus castris reliquerat: impedimenta quoque ad se traduci iubet. Erat in oppido Ilerda & proximo colle ubi castra Petreius atque Afranius habebant: planities circiter passuum trecentorum atque in hoc fere medio spacio tumultus erat paulo editior: quem si occupasset Caesar & communisset: ab oppido & ponte & comaeu omni: quem in

Caesar ad Ilerdam contendit.

Situs Ilerdae oppidi.

oppidum contulerat: se interclusurum aduersarios confidebat. Hoc sperans legiones tres ex castris educit: aciesque in locis idoneis constructa: unius legionis ante signanos praecurrere: atque occupare eum tumultum iubet. Qua recognita celeriter quae in statione pro castris erant. Afranii cohortes breuiore itinere ad eundem occupandum locum mittunt. Contenditur praelio: & quod prius in tumultum Afraniani uenerant nostri repellunt: atque aliis summissis praesidiis terga uertere: seque ad signa legionum recipere cogunt. Genus erat pugnae militum illorum: ut magno impetu primo percurrerent audacter locum caperent: ordines suos non magno pereferuarent rari dispersique pugnarent: si premerentur: pedem referre: & locum excedere non turpe existimarent. Cum Lusitanis ceterisque barbaris genere quodam pugnae assuefacti: quod fere sit: quibus quisque in locis miles inueterauerit: uti multum earum regionum consuetudine moueatur. Haec tamen ratio nostros perturbat insuetos huius generis pugnae: circumiri enim sese ab aperto latere: percurrentibus singulis arbitrabantur: ipsi autem suos ordines seruare neque ab signis discedere: neque sine graui causa eum locum: quem expectant dimitti censuerant oportere. Caesar pene omni acie perterrita: quod praeter opinionem consuetudinemque acciderat: cohortatus suos legiones non a subsidio ducit hostem insolentem: atque acriter nostros insequentem suppressit: rursus terga uertere seque ad oppidum Ilerdam recipere: & sub muro consistere cogit: sed non a legionis milites elati studio dum sarcire acceptionem detrimentum uoluit: temere insequuntur fugientes: & in locum iniquum pergradiuntur: & sub montem in quo erat oppidum positum Ilerda succedunt: hinc se recipere cum uellent: rursus illi ex loco superiore nostros premebant: praeruptus locus erat utraque ex parte directus: tantum in latitudinem patebat: ut tres instructae cohortes eum locum explerent: & neque subsidia a lateribus summitti: neque eques laborantibus usui esse possent. Ab oppido autem editus locus tenui fastigio uergebat in longitudinem passuum circiter quadringentorum: hac nostris erat receptus quo incitati studio inconsultius processerant. Hoc pugnabatur loco: & propter angustias iniquo: & quod sub ipsis radicibus montis constiterant: ut nullum frustra telum in eos mitteretur: tamen uirtute & patientia nitebantur: atque omnia uulnera sustinebant. Augebantur illis copiae: atque ex castris cohortes poppidum crebro summittebantur: ut integri defessis succederent. Hoc idem Caesar facere cogeatur: ut summissis in eundem locum suis cohortibus: defessos reciperet. Hoc loco cum esset non pugnatum continenter horis quinque: nostri quoque grauius multitudine premerentur: consumptis omnibus telis: gladiis districtis: aduersus montem impetum faciunt in cohortes: pacisque deiectis: reliquos sese conuertere cogunt. Summotis sub munitione cohortibus: ac nonnulla pace propter terrorem in oppidum compulsis: facilis est nostris receptus datus. Equitatus autem noster ab utroque latere: & si deiectis atque inferioribus locis constiterat: tamen in summum iugum uirtute committitur: atque inter duas acies perequitans comodiorum atque tutiorum nostris receptum dat. Ita uario certamine pugnatum est. Nostri in primo congressu circiter septuaginta ceciderunt: ex quibus. Q. Fulgineius ex primo hastato legionis quartadecima: quod propter eximiam uirtutem ex inferioribus ordinibus in eum locum peruenerat: uulneratur amplius sexcenti. Ex Afraniani interficiuntur. T. Cecilius primipili centurio: & propter eum centuriones quattuor: milites amplius ducuntur: sed haec eius diei praefertur opinio: ut se utriusque superiores discessisse ex-

Caesarianae colle deiectioni.

Afraniani fugati.

Qui quotue utriusque uulnerati.

stimatent. Afranii q. cū eē oīum iudicio inferiores uiderentur: cominus ta-
men diu stetit: & nostrorū diu ipetū sustinūissent: & initio locū tumultūq;
tenuissent: quā cā pugnandi fuerat: & nostros primo congressu terga uerte-
re coegissent: nri autē q. iniquo loco atq; impari cōgressi essent q. quinque horis
præliū sustinūissent: q. montē gladiis districtis ascendissent: q. ex loco superiore
hostes terga uertere coegissent: atq; in oppidū cōpullissent. Illi eū tumultum
p quo pugnatū ē: magnis opibus munierūt: & p̄sidū ibi posuerūt. Accidit et
repētinū incōmodū biduo: quo hæc gesta sunt: tanta enim tēpestas coortē: ut
nūq̄ illis locis maiores aquas fuisse constaret: tū autē ex oībus montibus nix p-
luit: ac summas rippas fluminis superauit: pōtesq; ambos quos. C. Fabi. fece-
rat: uno die interrupit: quæ res magnas difficultates exercitui Cæsaris attulit.
Castra enī ut supra demonstratū ē: cū eēnt inter flumina duo Sīcori & Cīngā
spacio militū triginta: neutrū horū trāsiri poterat: necessarioq; oēs his angustis
is cōtinebant: neq; ciuitates: quæ ad cæsaris amicitia accesserat: frumentū su-
portare: neq; hī q. pabulatū lōgius pgressi erāt iter clusi fluminib; reuerti: ne-
que maximī comitatus: q. ex Italia Galliaq; ueniebāt: i castra puenire poterant
tēpus erat difficillimū quo neq; frumētā i hyberniserāt neq; multū a maturi-
tate aberāt: ac ciuitates exinanitæ: qd' Afranius pene oē frumētū ante Cæsaris
aduentū Ilerdā cōuexerat: reliq. liquid fuerat: Cēsar superioribus diebus cōsu-
pserat: pecora qd' secundum poterat esse iopiæ subsidiū: ppter bellū finitime
ciuitates lōgius remouerat: q. erāt pabulādi aut frumentādi cā pgressi: hos
leuis armaturæ Lucitāi: piticq; earū regionū cetrati cīterioris Hispaniæ conse-
ctabant q. buserat peliue tranare flumē: quo cōsuetudo eorū oīum ē: ut sine
utris ad exercitū nō eāt. At exercitus Afraniū oīum rerū abūdabat copia: mul-
tū erat frumentum pūsum: & cōuectum superioribus temporibus: multum
ex omni prouincia comportabatur: magna copia pabuli suppetebat: harum
rerum omniū facultates sine ullo periculo pons Ilerdæ præbebat: & loca trās
flumē integra: quo oīo Cēsar adire non poterat. Hæc permanserunt aquæ di-
es quamplures. Conatus est Cēsar reficere pontes: sed nec magnitudo flumi-
nis pmittebat neq; ad ripā dispositæ cohortes aduersariorum perfici patiebā-
tur: quod illis prohibere erat facile: tum ipsi fluminis natura: atque aquæ ma-
gnitudine: tum qd' ex totis ripis in unum atque angustum locū tæla iaceban-
tur: atq; erat difficile eodem tempore rapidissimo flumine opera perficere: &
tæla uitare: nunciatur Afranio magnos comitatus: qui iter habebant ad Cæ-
sarem: ad flumen cōstitisse. Venerant eo sagittarij ex Rutenis: eqtes ex Gallia
cōsuetudo. Erant præterea cuiusq; generis hoīum milia circiter sex cū seruis
liberisq;. Sed nullus ordo: nullū imperium certū: cum suo quisq; consilio ute-
retur: atq; oēs sine timore iter facerent: usi superiore temporum atque itinerū
licentia. Erant complures honesti adolescentes senatorū filij: & equestris ordi-
nis. Erant legationes ciuitatū: erant legati Cæsaris: hos omnes flumina conti-
nebant: ad hos opprimendos cum omni equitatu: tribusque legionibus Afa-
nius diu noctuque proficiscitur. Imprudentesque antemissis equitibus aggre-
ditur: celeriter tamen sese galli equites expediunt: preliumque committunt.
Hi dum pari certamine res ge. i potuit: magnum hostium numerū paucis susti-
nere: sed ubi signa legionū appropinquare cœperunt: paucis amissis: sese in

Sīcoris &
Cīnga fluiui

Afranius ad
ueniēs Cæsa-
ri auxiliū ag-
greditur

montes proximos cōferunt. Hoc pugne tempus magnū attulit nostris ad sa-
lutē momentū: nacti. n. spatiū se in loca supiora receperunt. Desiderati sūt eo
die sagittarii circiter ducenti: equites pauci: calonū atq; impedimentorū nō ma-
gnus numerus: his tñ oībus annona creuit: quæ fere res non solū inopia præ-
sentis: sed etiā futuri temporis timore ingrauescere cōsueuit. Iāq; ad quadra-
ginta in singulos modos annona peruenerat: & militū uires inopia frumen-
ti diminuerat: atq; incōmoda indies augebātur: & tam paucis diebus magna
erat facta rerū cōmutatio: ac se fortuna inclinauerat: ut nostri magna iopia ne-
cessariarū rerū cōflicterentur: illi omnibus abudarent rebus: superioresq; ha-
berentur. Cæsar ciuitatibus: quæ ad eius amicitia accesserat: quo minor erat
frumētī copia: pecus imperabat: calones ad longinquiores ciuitates dimitte-
bat. Ipse p̄sentē inopia: q. poterat subsidiis: tutabatur. Hæc Afranius Petre-
iusq; & eorū amici pleniora etiā atq; uberiora Romā ad suos p̄scribebāt: mul-
ta rumor fingeat pene bellū cōfectū uideretur. Quibus lris nūciisq; Romā
perlatis: magni demū concursus ad Afraniū magnæ gratulatiōis fiebat. Mul-
ti ex Italia ad. Cn. pōpeiū p̄fisciebantur. Alii ut principes talē nunciū attulis-
se: alii ne euentū belli expectasse: aut ex oībus nouissimi uenisse uiderent. Cū
in his angustis res esset: atque oēs uitæ ab Afranianis militibus equitibusq;
obliderentur: nec pontes p̄fici possent: imperat militibus Cēsar: ut naues faci-
ant cuius generis eū superioribus annis usus Britannia docuerat. Carinæ pri-
mū stramine & leui materia fiebant: reliquū corpus nauū uiminib; cōtextū
coriis integebatur. Has p̄fectas carris iunctis deuehit noctu milia passuū a ca-
stris. xxi. militesq; his nauibus flumen transportat: cōtinentēq; ripæ collē im-
prouiso occupat. Huc celeriter priusq; ab aduersariis feriatur: cōmunit: hūc
legionē postea traiecit: atq; ex utraq; parte pontem institutum biduo perfecit.
Ita cōmeatus: & qui frumenti causa processerant: tuto ad se recipit: & rē fru-
mentaria expedire incipit. Eodem die equitum magnam partem flumen traie-
cit: qui inopinantes pabulatores: & sine ullo dissipatos timore aggressi: q. ma-
gnū numerū iumentorū atq; hoīum intercipiunt cohortibusq; centuriatis sub-
sidio missis. Scierant in duas partes sese distribuunt alii ut prædæ præsidio sint
alii ut uenientibus resistent: atque eos propellāt: unamque cohortem: quæ te-
mere ante cæteras extra aciem procurrerat: seclusam a reliquis circunueniunt
atque interficiunt: incolumesque cum magna præda eodem ponte in castra re-
uertuntur. Dum hæc ad Ilerdam geruntur: Massilienses usi. L. Domitij con-
filio naues longas expediunt numero decem septem: quarum erant undecim
tectæ: multa his minora nauigia addunt: ut ipsa multitudine nostra classis ter-
reatur magnum numerum sagittariorū: magnum alborum: de quib; supra
demonstratum est imponunt atque hos præmiis pollicitationibusque incita-
tant: certas sibi deposcit Domitius naues: atque colonis pastoribusque: quos
secum adduxit: cōplet. Sic omnibus rebus instructa classe magna fiducia ad
nostras naues procedunt: quibus præerat. C. Brutus. Hæc ad insulam: quæ
est contra Massiliam: stationes obtinebant: erat multo inferior numero nauū
um Brutus: sed delectos ex omnibus legionibus fortissimos uiros: antesigna-
nos centuriones Cæsari ei classi attribuerat: qui sibi id muneris deposcerant
hi manus ferreas atq; harpagones parauerāt: magno numero pilorū tragula

Desiderati
sagittarii
ducēti.

Nouū iuētū
nauigiū.

Cēsar exerci-
tū traiecit.

Massiliensium
classis.

DE BELLO CIVILI

Pugna naua
lis Bruti &
Domitii.

Superior
Caesariana
classis.

rum reliquorumque talore se instruxerat. Ita cognito hostium aduentu: suas naues exportu educunt: cum massiliensibus colligunt: pugnatum utrinque est fortissimè & acerrime: neque multum albici nostris uirtute cedebant. Homines asperi & montani exercitati in armis: atque hi modo digressi a massiliensibus recentem eorum epollitationem animis continebant: pastoresque indomiti spe libertatis excitati sub oculis Domitii suam probare operam studebant. Ipsi massilienses & celeritate nauium & scientia gubernatorum consiliis: nostros eludebant: impetumque eorum excipiebant: & quoad licebat latiore spatium: producta longius acie circumuenire nostros aut pluribus nauibus adoriri singulas: aut remos transcurrentes detergere si possent contendebant: cum propius erat necessarium uentum: ab scientia gubernatorum: atque artificis: ad uirtutem montanorum confugiebant: qui minus exercitatis remigibus minusque peritis gubernatoribus utebantur: qui repente ex onerariis nauibus erant producti: atque dum etiam uocabulis armamentorum cognitis nostri: tum et grauitate & tarditate nauium impediiebantur: facta enim subito ex humida materia: non eundem usum celeritatis habuerant. Itaque dum locus communis pugnandi daretur. a quo anno singulas binis nauibus obiciebant atque iniecta manu ferrea: & retenta utraque naue diuersi pugnabant: atque in hostium naues transcendebant: & magno numero albicorum & pastorum interfecto partem nauium deprimunt: nonnullas cum hominibus capiunt: reliquas in portum compellunt. Eo die naues massiliensium cum his: quae sunt captae: itererunt. viii. Hoc primum Caesari ad Ilerdam nuntiat simul perfecto ponte celeriter fortuna mutatur. Illi perterriti uirtute equitum: minus libere: minus audacter uagabantur. Alii non longo a castris progressi spatium: ut celerem receptum haberent: angustius pabulabantur alii longiore circuitu custodias stationesque equitum uitabant: aut aliquo recepto detrimento aut procul equitatu uiso ex medio itinere proiectis sarcinis fugiebant: postremo & plures intermittere dies: & praeter consuetudinem omnium noctu constiterant etiam pabulari. Interim oscenses & calaguritani: qui erant cum oscensibus contributi: mittunt ad eum legatos: seseque imperata facturos pollicentur: hos taraconenses & iacetani & ausetani: & paucis post diebus illurganonenses qui flumen Iberum attingunt: insequuntur. Petit ab his omnibus ut se frumento iuuent: pollicentur atque omnibus undique conquisitis iumentis: in castra deportant: transit etiam cohors illurganonensis ad eum. Cognito ciuitatis consilio: & signa ex statione transfert: magna celeriter commutatio rerum: perfecto ponte: magnis quisque ciuitatibus ad amicitiam iunctis: expedita re frumentaria extinctis rumoribus de auxiliis legionumque cum Pompeio per Mauritaniam uenire dicebantur: multa longinquiores ciuitates ab Afranio desiscunt: & Caesaris amicitiam sequuntur. Quibus rebus perterritis animis aduersariorum Caesar ne semper magno circuitu per pontem equitatus esset mittendus: nactus idoneum locum fossas pedum triginta in latitudinem complures facere instituit: quibus parte aliqua Sicorim auerteret: uadumque in eo flumine efficeret: his pene effectis: magnum in timorem Afranium Petreiusque perueniunt: ne omnino frumento pabuloque intercluderentur: quod multum Caesar equitatu ualebat. Itaque constituit ipsis locis excedere: & in celtiberiam bellum transferre. Huic consilio suffragabatur etiam illa res: quod ex duobus contrariis generibus quae superiore bello cum L. Sertorio steterant: ciuitates iunctae nomen atque im-

LIBER PRIMVS

Octogesa
oppidum
ad iberum

perium absentis timebant: quaque in amicitia maserant Pompeii magnis effectibus beneficiis eum diligebant. Caesaris autem in barbaris erat nomen obscurius. Hic magnos equitatus: magnaque auxilia expectabant: & suis in locis bellum in huiusmodi ducere cogitabant. Hoc inito consilio toto flumine Ibero naues conquirere: & octogesam adduci iubent. Id erat oppidum positum ad iberum milia quinque passuum a castris aberat. XXI. ad eum locum fluminis nauibus iunctis: pontem imperat fieri: legionesque duas flumen Sicorim traducunt: castraque muniunt uallo pedum duodecim. Quare per exploratores cognita: summo labore militum Caesar continuato diem noctemque opera in flumine auertendo: huc iam duxerat rem ut equites & si difficulter: atque agere fiebat: possent tamen atque auderent flumen transire. Pedites uero tantummodo humeris ac summo pectore extarent: ut tum altitudine atque tum etiam rapiditate fluminis ad transeundum non impediretur. Sed tamen eodem fere tempore pons in Ibero prope effectus nuntiabatur & in Sicori uadum reperiebatur. Iam uero eo magis illi maturandum iter existimabant. Itaque duabus auxiliaribus cohortibus ad Ilerdam praesidio relictis: omnibus copiis Sicorim transeunt: & cum duabus legionibus: quas superioribus diebus traduxerant: castra coniungunt. Relinquebatur Caesari nihil nisi uti equitatu agmen aduersariorum male haberet & caperet: pons enim ipsius magni circuitum habebat: ut multo breuiore itinere illi ad Iberum peruenire possent. Equites ab eo missi flumen transeunt: & cum de tertia uigilia Petreius & Afranius castra mouissent: repente sese ad nouissimum agmen ostendunt & magna multitudinem circumfusa morari atque iter impedire incipiunt. Prima luce ex superioribus locis: quae Caesaris castris erant coniuncta: cernebantur equitatus nostri praelio nouissimos illos praemi uacillanter ac nonnunquam sustinere extremum agmen atque intetrumpti: alias inferri signa: & uniuersarum cohortium impetu nostros percellit: deinde rursus conuersos insequi. totis uero castris milites conturbari: & dolere hostem ex nauibus dimitti: bellum necessario longius duci: centuriones tribunosque militum adire atque obsecrare: ut per eos Caesar certior fieret ne labori suo: ne uicino periculo parceret: paratos esse sese posse audere transire flumen: quo traductus esset equitatus: quoque studio & uocibus excitatus Caesar & si timebat tantae magnitudinis flumini exercitum obicere: conandum tamen atque experiendum iudicat. Itaque infirmiores milites ex omnibus centuriis deligi iubet: quoque aut animus: aut uires uidebantur sustinere non posse: hos cum legione una praesidio castris reliquit: reliquas legiones expeditas educit: magnoque numero iumentorum in flumine supra atque infra constituto traducit exercitum: pauci ex his militibus in flumine abrepti: ab equitatu excipiuntur ac subleuantur: interruit tamen nemo. Traducto incolumi exercitu copias instruit triplicemque aciem deducere incipit: ac tantum fuit in militibus studium: ut milium sex ad iter addito ad uadum circuitu: magnaue fluminis mora interposita: eos qui de tertia uigilia exissent: ante horam diei non accideretur. Quos ubi Afranius perculis uisos cum Petreio conspexit: noua re perterritus: locis superioribus constitit: aciemque instruit. Caesar in campis exercitum refecit: ne defestum praelio obiciat. Rursus conatus progredi insequitur: & moratur. Illi necessario maturius quam constituerant: castra ponunt. Suberant enim montes atque a milibus passuum quinque itinera difficilia: atque angusta excipiebant: hos montes intra se recipiebat: ut equitum Caesaris effugerent praesidio

diſq; in anguſtiis collocatis: exercitū itinere phiberet: ipſi ſine piculo ac timore Iberū copias traducerent: qd' fuit illis conadū: atq; oī ratione efficiendū: & totius diei pugna atq; itineris labore deſeſſi rē i poſterę diē diſtulerūt. Cēſar quoque in proximo colle caſtra ponit: media circiter nocte hī q; adaquandi cā longius a caſtris pceſſerāt: ab equitib; correpti. Fit ab his certior Cēſar duces ad militari more cōclamarī. Illi exaudito clamore: ueriti ne noctu ipediti ſub honore cōſligere cogerent: aut ne ab eqtatu Cēſaris in anguſtiis tenerent: iter ſupprimunt: copiasq; in caſtris cōtinent. Poſtero diē Petreius cū paucis eqtib; occulte ad exploranda loca pſiciſcit: hoc idē fit ex caſtris Cēſaris. Mittit .L. decidius Saxo cū paucis: q; loci naturā pſpiciunt uterq; idē ſuis renūciat qnq; milia paſſuū pxiā intercedere itineris campeſtris inde excipere loca aſpera: & mōtuosa: qui prior has anguſtias occupauerit: ob hoc hoſtē phiberi nihil eſſe negocii. Diſputatur in cōſilio a petreio & ab Afranio: & tempus pſectiōis quāritur: pleriq; cenſebāt ut noctu iter faceret: poſſe prius ad anguſtias perueniri: q; ſentirent: alii qd' pridie cōclamatū eēt a caſtris Cēſaris argumentū ſumebāt: loco nō poſſe clā exiri. Circūfūdīt noctu eqtū Cēſaris: atq; oīa loca atq; itinera obſideri: nocturnaq; praelia eſſe uitanda: qd' perterritus miles in ciuili diſſenſione timorī magis q; religioni cōſulere cōſueuit. At lucem multū per ſe pudorem omnium oculis: multum etiā tribunorum militum: centurionūq; praeſentiam affere: quibus rebus coerceri milites: & in officio contineri ſoleant. Quare omni ratione eſſe interdū perrumpendū: & ſi aliquo accepto detrimento: tamen ſumma exercitus ſalua locum quem petāt: capi poſſe. Hāc uicē in cōſilio ſententia: & prima luce poſtridie cōſtituūt proſiciſci. Cēſar exploratis regionibus: albēte cōelo oīs copias caſtris educit: manūq; circuitu: nullo certo itinere exercitū educit. Nāque itinera: quae ad Iberū atq; octogelam pertinebant: caſtris hoſtium oppoſitis tenebantur: ipſa erāt trāſcenden- da ualles maxime & difficilima ſaxa multis locis prupta iter ipediebant: ut arma p manus neceſſario traderentur: militeſq; inermes: ſubleuatiq; alii ab aliis magnā partē itineris cōficerent. Sed hūc laborē reſuſabat nemo: qd' eū oīum labor; finē fore exiſtimabant: ſi hoſtē Ibero itercludere: & frumentū phibe- re potuiſſent: ac primo Afraniū milites uiſcendi cā loci ex caſtris pcurrebāt cō- tumelioſiſq; uocibus perſequebātur: hos neceſſarii uictus iopia coactos fuge- re: atq; ad Ilerdā reuerti. Erat enī iter a ppoſito diuerſum cōtrariāq; partē in- ri uidebatur: duces uero eorū ſuum conſilium laudibus ferebāt: qd' ſe caſtris tenuiſſet multumq; eorum opinionem adiuuabat: q; ſine iumentis impedimē- tiſq; ad iter pfectos uidebant: ut non poſſe diutius inopiam ſuſtinere conſide- rēt. Sed ubi paulatī retor querere agmē ad dextrā cōſpexerūt: iāq; primos ſu- perare regionē caſtroꝝ aīaduertūt: nemo erat adeo tardus aut fugiens laboris qn ſtatim caſtris exeundū atq; occurrendū putaret. Conclamat ad arma: atq; omnes copiae paucis praeſidio relictis cohortibus exeunt: rectoq; ad Iberū iti- nere cōtendunt: erat in celeritate omne poſitum certamen: uti prius anguſtias mōteſq; occuparet: ſed exercitū Cēſaris uiar; difficultates tardabāt: afraniico- pias eqtatus Cēſaris inſequēs morabat. Res tñ ab Afranianis huc erat neceſ- ſario deducta: ut ſi priores mōtes quos petebant attigiffent: ipſi periculū uitā-

rent. Impedimēta totius exercitus: cohorteſq; in caſtris relictā: ſeruare nō poſ- ſent: qbus intercluſis exercitu Cēſaris auxiliū ferri nulla ratione poterat. Cō- fecit prior iter Cēſar atq; ex magnis rupibus naſtus planiciē: in hanc contra hoſtem aciem inſtruxit. Afranius cū ab equitatu nouiſſimum agmen preme- retur: & ante ſe hoſtē uideret: collē quēdā naſtus: ibi cōſtitit. Ex eo loco quat- tuor cetratoꝝ cohortes in montē: q; eratin cōſpectu oīum mittit. Hūc magno curſu cōcitatos iubet occupato cōſilio uti ipſe eodē oībus copiis contenderet: & mutato itinere iugis octogelam perueniret: hūc cum obliquo itinere cetra- ti peterent: conſpicatus equitatus Cēſaris in cohortes impetū fecit: nec mini- mā partē temporis equitum uim cetrati ſuſtinere potuerūt: omneſq; ab his cir- cunuenti in cōſpectu utriuſq; exercitus interficiuntur: eratq; occaſio bene ge- rendae rei: neq; uero id ad Cēſarem fugebat: tāto ſub oculis accepto detrimē- to: perterritum exercitum ſuſtinere non poſſe: praſertim circundatum ubiq; equitum cum in loco aequo atque aperto cōſligeretur. Concurrebāt legati cē- turiones tribuniq; militum: ne dubitaret praeliū cōmittere omnium eſſe mili- tum paratiſſimos aīos. Afranios contra multis rebus ſui timoris ſigna miſiſſe: q; ſuis nō ſubueniſſent: q; de colle non decederent: q; uſi equitū incurſus ſuſti- nerent: collatiq; in unū locū ſignis cōfertū: neq; ordines: neq; ſigna ſeruarent q; ſi nequitatē loci timeret: datum iri tamen aliquo loco pugnandi facultatem q; certe inde decedendū eſſet Afranio: nec ſine aqua permanere poſſet. Cēſar in eam ſpem uenerat ſe ſine pugna: & ſine uulnere ſuorū rem cōficere poſſe: qd' re frumentaria aduerſarios intercluſiſſe: cur etiā ſecundo praelio aliquos ex ſuis amitteret: cur uulnerari pateretur optime meritos de ſe milites: cur deniq; fortunā periclitaretur: praſertim cum non minus eſſet imperatoris cōſilio ſu- perare quā gladio: mouebatur etiā miſericordia ciuium: quos interficiendos uidebat: quibus ſaluis atque incolumibus rem obtinere malebat. Hoc conſili- um Cēſaris a plariſq; non probatur. Milites uero palam inter ſe loquebantur quoniā talis occaſio uictoriae dimitteretur etiā cum uellet Cēſar ſe nō eſſe pu- gnaturos. Ille in ſua ſententiā perſeuerat: & paulū ex eo loco digreditur ut ti- morē aduerſariis minuat. Petreius atque Afranius oblata facultate in caſtris ſeſe referunt: Cēſar praſidiis mōtibus diſpoſitis: omnia ad Iberum interclu- dit itinera: qua pxiime poteſt hoſtiū caſtris caſtra communī. Poſtero diē du- ces aduerſarioꝝ pturbati: qd' omnem rei frumentariae fluminisq; Iberi ſpem dimiſerant: de reliquis rebus conſultabant. Erat unum iter Ilerdam: ſi reuerti uellent: alterum ſi tarraconem peterent. Hāc conſultantibus eis nunciatur aquatores ab equitatu premi noſtro. Quare cognita crebras ſtationes diſpo- nunt eqtū & cohortiū alar; legionariaſq; intermittunt cohortes: uallūq; ex ca- ſtris ad aquam ducere incipiunt: ut intra munitionē ſine timore & ſine ſtatio- nibus aquari poſſent. Id opus inter ſe Petreius atq; Afranius patiuntur ipſeq; perficiendi operis cauſa longius progrediuntur. Quorū diſceſſu liberā naſti milites colloquiorum facultatem uulgo procedunt: & quem quiſque in ca- ſtris notū aut municipem habebat cōquirat atque uocat. primum igitur agūt gratias omnes omnibus: qd' ſibi perterritis pridie peperciſſent eor; ſe benefi- cio uiuere. Deinde ipſatoris fidē quārit: recte ne ſe illi ſint cōmiſſuri: & q; nō ab initio fecerint: aramq; cum hominibus neceſſariis & conſanguineis cōtu-

Afraniū co-
hortes circū
uentā.

DE BELLO CIVILI

Afraniani se
Cæsari de-
dunt.

petrei9 collo
ga intertur
bar

Coniurant
Afraniani
auctore pe-
treio Cesarē.

lerint:conquerunt. His puocau sermonibus fidē ab iūperatore de Petrei & Afranii uita petunt:ne in se scelus cōcepisse:neu suos pdidisse uideant. Quibus cōfirmati rebus se statim signa translaturus cōfirmant. Legatosq; de pace primos ordinū centuriones ad Cæsare mittūt. Interim alii suos in castra inuitandi cā adducunt:alii ab suis adducunt adeo:ut una castra iam facta ex binis uenderent. Cōpluresq; tribuni militū & cēturiones ad Cæsarem ueniunt seq; ei commendāt. Hoc idē fit a principibus Hispaniæ:quos illi euocauerāt & secum in castris habebant obsidū loco:hi suos notos hospitesq; quarebāt p quem qsq; eorū reditū cōmendationis haberent ad Cæsarem. Afranii ēt filius adolescens de sua & parentis sui salute p Sulpiciū legatū agebat:erāt plena lætitiā & gratulatiōe oīa eorū q tāta picula uitassent & eorū:q sine uulnere tantas res cōfecisse uidebāt:magnūq; fructū suæ pristinæ lenitatis oīum iudicio cæsar ferebat cōsiliūq; ei⁹ a cunctis pbat. Quib⁹ rebus nunciāis Afranio abstituto ope discedit seq; i castra recipit:sic parat⁹ ut uidebat⁹ ut qcunq; accidisset casus hunc qeto & æquo aio ferret. Petrei⁹ uero nō deserit sese:armat familiā cum hac & p̄toria cohorte cetratorū barbarisq; eqtib⁹ paucis beneficiariis suis quos suæ custodiæ cā hñe cōsueuerat iprouiso ad uallum aduolat:collq; militum iterrumpit:nōs repellit ab castris:quos dephendit iterficit:reliq; coeunt iter se:& repētino piculo exterriti sinistras sagis inuolunt gladiosq; distringunt:atq; ita se a cetratis eqtib⁹ defendunt castrorū pp̄inquitate confisi:seq; in castra recipiunt & ab his cohortib⁹ quæ erāt in statioe ad portas defenduntur. Quib⁹ rebus cōfectis flens Petreius manipulos circuit militesq; appellat neu se neu Pompeiū absentē impatorem suū aduersario ad supplicum tradāt obsecrat. Fit celeriter concursus in prætōrium:postulat ut iurent omnes se exercitū ducesq; non deserturos neque prodituros neque sibi separatim a reliqs consiliū capturos. Principes in hac uerba iurant:ipse ad idem iusiurandū adigit Afraniū:subsequuntur tribuni militum centurionesq; centuriatim producti milites idem iurant:edieunt penes quē quisque sit miles Cæsaris ut producant:productosq; palam in prætōrio interficiant:sed plerique quos ceperant:celāt noctuq; p uallū emittunt. Sic terrore oblato a ducibus crudelitas in supplicio:noua religio iusiurandi spem præsēntis deditiōis sustulit:mentesque militū conuertit:& rem ad pristinam rationem belli rededit. Cæsar milites aduersarios qui in castra per tempus colloquiū uenerant summa diligētia conquiri & remitti iubet. Sed ex numero tribunorum militū cēturiōnūq; non nulli sua uoluntate apud eū remāserunt:quos ille postea magno in honore habuit. Centuriones ampliorisq; ordinis equites romanos in tribunitiū restituit honorem. Premebantur Afranii pabulatione:aquabantur ægre:frumētū copiam legionariū nōnulli habebāt:q; dierum uigintiduorum ab Ilerda frumētum iussi erāt efferre. Cetrati auxiliaresq; nullā:quorū erant facultates ad parandū exiguæ:& corpora insueta ad onera portanda:itaq; magnus eorū quotidiē numerus ad Cæsarem perfugiebat. In his erat angustis res:sed propositis consiliis duobus explicitis uidebatur ad Ilerdam reuerti:q; ibi paululū frumētū reliquerāt:ibi se reliquū cōsiliū expleturos cōfidebant. Taraco aberat longius quo spatio plures rem posse casus recipere intelligebant. Hoc probato consilio:ex castris proficiscuntur. Cæsar equitatu præmissis:q; nouissimū

LIBER PRIMVS

agmē caperet atq; impediret: ipse cū legionibus subsequit̃: nullū intercedebat Afranius & tēpus quā extremi cū equitib⁹ praeliarentur. Genus erat hoc pugnae expedi- Petrei⁹ ex ca
tae cohortes nouissimā: agmen claudebant: pluresq; in locis caestribus susti stris profici/
nebat: si mōs erat ascendendus: facile ipsa loci natura piculū repellebat: qd ex scuntur.
locis superiorib⁹ q antecefferāt: suos ascendentes ptegebāt: cū uallis aut locus de
cliuis suberat neq; hi q antecefferāt: suos moratibus opē ferre poterant: eqtes
uero ex loco superiore in aduersarios talla cōiciebant: tū magno erat in piculo
res: tū inqrebāt: ut cū eiusmodi eēt locis appropinquatū: legionū signa consi/
stere iuberēt: magnoq; ipetu eqtatū repellerēt. Eo summoto: repēte icitati cur
su sese i ualles uniuersi dimitterēt: atq; ita trāsgressi rursus i locis superiorib⁹ cōsi
sterēt: nā tantū ab eqtū suorū auxiliis aberāt: quorū numerū hēbant magnū: ut
eos superiorib⁹ pterritos plīs i mediū reciperēt agmē: ultroq; eos tuerent̃ quo- Cæsariāi ho
rū nulli ex itinere excedere licebat: qn ab eqtatu Cæsaris exciperet̃: talī dū pu
gnat̃ mō: lēte ac paulatim pcedit̃: crebroq; ut sint auxilio suis: subsistūt ut tū
accidit: milia. n. pgressi q̃ttuor uāhemētiusq; pagitati ab eqtatu: mō rē excel
sū capiūt. ibiq; una frōte cōtta hostē castra muniūt: neq; iumētis onera depo
nūt. Vbi Cæsaris castra posita: tabernaculaq; cōstituta: & dimissos eqtes pa
bulādī cā aiaduertūt: sese subito pripiūt hora circiter sexta eiusdē diei: & spē
naetī morā discessu nostrorū eqtū iter facere icipiūt. Quā re aiaduersa Cæ
sar relictis legiōib⁹ subsequē p̃sidio impedimētis paucas cohortes reliq; hora
decima subsequē pabulatores equitesq; reuocati iubet: celeriter eqtatus ad quot
tidianū itineris officiū reuertit̃: pugnatur acriter ad nouissimū agmē: ad adeo
ut pene terga cōuertāt: cōpluresq; milites: et nonnulli cēturiones iterficiātur.
Instabat agmē Cæsaris: atq; uniuersū iminebat. Tū uero neq; ad explorandū
idoneū locū castris: neq; ad p̃grediendum data facultate consistūt necessario
& pcul ab aqua: & natura iniquo loco castra ponūt. Sed isdē de causis Cæsar
quā supra mōstratae sunt praelio amplius nō lacescit: & eo die tabernacula sta
tū passus nō ē: quo paratiores essent: ad insequēdū oēs siue noctu siue iterdiu
erūperent: illi aiaduerso uitio castrorū: tota nocte munitiōes pferunt castraq;
castris cōuertūt: hoc idē postero die a prima luce faciunt: totumq; in eare diē
cōsumunt: sed q̃tū opere pcesserant & castra ptulerant: tāto aberant ab aqua
longius & praesenti malo aliis malis remedia dabantur. Prima nocte aquandī
cā nemo egreditur castris. Proximo die p̃sidio in castris relicto uniuersas ad
aquam copias educunt: pabulatum emittitur nemo. His eos supplices malis
Cæsar necessariā subire deditionē q̃ praelio decertare malebat: cōatur tamen
eos uallo: fossaq; circummunire: ut q̃maxime repentinas eorū eruptiones demo
retur: quo necessario decensuros exstimabat: illi & inopia pabuli adducti: &
quo essent ad id expeditiores: oīa sarcinaria iumēta interfici iubēt. In his ope
ribus cōsiliisq; bīduum cōsumitur: tertio die magna iā pars opīs Cæsaris p
cesserat. Illi ipediendae rei: quā munitiōis cā fiebat: hora circiter octana signo
dato legiōes ducunt: aciemq; sub castris instruūt. Cæsar ab opere legiones re
uocat: equitatum oēm cōuenire iubet: aciem instruit: cōtra opinionem enim
militū famāq; oīum uideri praelio diffugisse: magnū detrimētū afferebat: sed
eisdem de causis quā sunt cognita: quominus dimicare uellet: mouebatur: at
que hoc etiā magis q; spatii breuitas etiā in fugam coniectis aduersariis: nō

Cæsariāi ho
stes adorūc